

NEPREKINUTE VEZE

povezujuće roditeljstvo iza rešetaka

roda.hr

NEPREKINUTE VEZE

povezujuće roditeljstvo iza rešetaka

Impresum

Autorica: Mirna Ćaćić, mag. act. soc., Roditelji u akciji – Roda

Suautorice:

mr. sc. Maja Gabelica Šupljika, Ured pravobraniteljice za djecu
Tatjana Katkić Stanić, dipl. soc. radnica, Uprava za obitelj i socijalnu politiku, Ministarstvo rada, mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike.

Stručne recenzentice:

Maja Vukmanić Rajter, soc. ped., Hrabri telefon
Vesna Katalinić, dipl. soc. radnica, Hrabri telefon

Naslovnica i ilustracije: Branka Hollingsworth

Lektorica: dr. sc. Sanda Lucija Udier

Grafički dizajn i tisak: ACT Printlab

Naklada: 3500 komada

Izdavač: Roditelji u akciji – Roda

Izdano: Kolovoz 2020.

ISBN: 978-953-8131-21-9 (tiskano izdanje)

ISBN: 978-953-8131-22-6 (pdf izdanje)

Ured UNICEF-a za Hrvatsku zahvaljuje svim građanima i tvrtkama koji su svojim donacijama podržali unaprjeđenje prava djece čiji su roditelji u zatvoru u okviru zajedničkog programa Neprekinute veze te tisak ovog priručnika.

Sadržaj priručnika isključiva je odgovornost udruge Roda i nužno ne izražava stavove UNICEF-a i Ministarstva pravosuđa i uprave.

Sadržaj

Predgovor	4
Važnost obiteljskih odnosa za dobrobit djeteta	7
Što mogu proživljavati djeca kada je roditelj u zatvoru ili kada doznaju da odlazi na izdržavanje kazne zatvora?	14
Stresne reakcije	18
Raznolikost reakcija u djece različite dobi	22
Djeca u dobi do godine dana starosti	26
Dijete između dvije i tri godine starosti	27
Dijete između četiri i šest godina starosti	29
Dijete između šest i jedanaest godina starosti	32
Dijete starije od trinaest godina	34
Djetetova slika o sebi	35
Važnost istine u životu djeteta	38
Pitanja koja djeca mogu postavljati o roditelju koji je na izdržavanju kazne zatvora?	42
Načini komunikacije roditelja s djetetom	51
Pisanje pisama	51
Uloga bajki i priča u zbližavanju roditelja i djece	53
Posjeti – direktni kontakti	56
Važnost video-poziva za zatvorenike i njihovu djecu	59
Položaj djeteta u visoko konfliktnim situacijama	65
Mreža podrške	68
Literatura	79

Predgovor

Djetetov je život neodvojiv od života njegovih roditelja. Često je otežan zbog roditeljeva izbora, njegovih postupaka i njegovih odluka. Potrebe djece čiji su roditelji u zatvoru najčešće nisu prepoznate i njih se ne zamjećuje kao skupinu koja, zato što su se na njihov život odrazili postupci njihovih roditelja, zahtijeva posebnu pažnju.

O tome kako roditeljevo izdržavanje kazne zatvora utječe na dijete možemo govoriti iz perspektive roditelja zatvorenika, zatim roditelja ili drugoga trenutnog skrbnika s kojim dijete ostaje živjeti, člana obitelji i stručnjaka. Ali, što je najvažnije, možemo i trebamo govoriti iz perspektive samoga djeteta. Više se studija u Europi bavi upravo tom, dječjom perspektivom i utjecajem roditeljeva izdržavanja kazne zatvora na djetetovo mentalno zdravlje. Jedna od njih utvrdila je da obiteljska situacija u kojoj je roditelj u zatvoru predstavlja jedno od deset negativnih iskustava u djetinjstvu koje znatno i dugoročno utječu na djetetovo zdravlje i dobrobit.

Sukob roditelja sa zakonom i njegov boravak u zatvoru mogu dovesti do ugrožavanja većega broja prava iz *Konvencije o pravima djeteta*.

Često u akcijama koje poduzimaju institucije socijalne skrbi, kaznene institucije, sudovi i zakonodavna tijela najbolji interes djeteta nema prednost. Ne traži se uvijek najbolje rješenje kako se dijete ne bi odvojilo od svojih roditelja niti se uvijek poštuje pravo djeteta koje je odvojeno od jednoga ili oba roditelja da redovito održava osobne odnose i neposredne kontakte s oba roditelja. Dijete rijetko ima priliku iskazati svoje mišljenje u toj situaciji koja ga se tiče. Odrasli ne razmatraju djetetovo mišljenje, a djetetu se ne daju ni osnovne informacije. Dijete često doživljava miješanje u svoj privatni život.

Ipak, ne treba sve gledati crno. Mnoga djeca, iako se susreću s teškoćama i imaju negativno iskustvo u odnosu na roditelja u zatvoru upravo zbog te situacije ojačaju svoju snagu i otpornost te razviju uspješne načine suočavanja

sa stresom, a jačaju i sposobnost pozitivne prilagodbe nakon neželjenih i teških okolnosti. Za tu djecu reakcije okoline i njegovih roditelja najčešće postaju zaštitni čimbenici, a za drugu reakcije bliskih mu ljudi pojačavaju ranjivost i rizike za njegov razvoj i dobrobit.

Znanstvene studije pokazuju, a mnogi roditelji i djeca u Hrvatskoj i Europi potvrđuju, da su uz raznovrsnu podršku u zatvoru i podršku drugih institucija za vrijeme zatvorske kazne roditelji razvili drugačiji pogled na sebe, roditeljstvo i roditeljsku ulogu u djetetovu životu. Nemamo nikakva razloga ne vjerovati da iz takvih uvida može proizići pozitivna promjena u obitelji zatvorenika ili zatvorenice, promjena za dijete, za samoga zatvorenika ili zatvorenicu, promjene u zatvorima i u zajednici. Mogućnost za takve promjene može biti nov poticaj stručnjacima, civilnom društvu i volonterima da budu još prisutnija i efikasnija podrška djetetu čiji je roditelj u zatvoru.

mr. sc. Maja Gabelica Šupljika

Ured pravobraniteljice za djecu

Važnost obiteljskih odnosa za dobrobit djeteta

Odnosi roditelja i djece jako su važni za život djeteta i njegovo građenje pozitivne slike o sebi i drugima. Pred roditeljima se nalaze veliki izazovi, a jedan je od najvažnijih **znati kako pružiti djetetu ono što mu treba u skladu s njegovom dobi i razvojem**. Postoje mnogobrojne teorije i pristupi odgoju djece, ali praktična podrška često izostaje. Obitelji koje imaju člana na izdržavanju kazne zatvora susreću se s mnogim problemima koji utječu na roditeljstvo i mogućnosti provođenja kvalitetnoga vremena s djecom. Cilj je ove brošure pokušati predočiti neke od najčešćih prepreka i ponuditi praktične savjete kako bi roditelji i djeca zadržali bliskost tijekom izdržavanja kazne te iskoristili što više mogućnosti za održavanje kontakata.

Zašto su roditelji toliko važni za život djece?

Mnogi psiholozi stavljaju naglasak na važnost emotivnoga kontakta s drugima, a neki od njih navode da primarna glad novorođenčeta nije za hranom nego glad za ljudskim dodirima. **Roditelji**, pogotovo u ranijoj dobi, **središnje su osobe u životu djeteta**. Ono razvija sliku o sebi prema tome kakav odnos s roditeljima ima i kako roditelji prema njemu postupaju.

Važnost bliskosti i kvalitetnoga odnosa između roditelja i djece objašnjava teorija privrženosti. **Ta teorija naglašava utjecaj odnosa s drugima u**

ranome djetinjstvu i utjecaj iskustva koje dijete stječe s roditeljima na njegovo funkcioniranje u odrasloj dobi. To uključuje način komunikacije i ponašanja prema djetetu te povratne reakcije na njegova ponašanja. U vezi s time postavlja se cijeli niz pitanja:

*Što se djetetu govori? Kako mu se govori?
Koju ono poruku može iz toga izvući?*

*Kako se prema njemu postupa? Koja su ponašanja u obitelji
prihvatljiva, a koja nisu?
Postoji li kakva kazna za neželjena ponašanja?*

*Važan aspekt su i emocije – na koji se način u obitelji
izražavaju emocije?
Koje su emocije prihvatljive, a koje nisu?*

Kako se u obitelji rješavaju sukobi?

Pokušajte razmisliti o sebi i svojoj obitelji te odgovoriti na ta pitanja. **Pokušajte svijet zamisliti iz perspektive svojega djeteta kako biste dobili uvid u to kako vaše dijete shvaća vaša ponašanja i poruke koje mu upućujete.**

Sigurna i nesigurna privrženost

Postoje sigurna i nesigurna vrsta privrženosti. Sigurna privrženost razvija se kada roditelj zna odgovoriti na potrebe djeteta, pružiti mu osjećaj sigurnosti i povjerenja. U tome slučaju dijete zna da postoji osoba na koju se može osloniti i od koje može tražiti pomoć i podršku, iako mu trenutačno nije u blizini. Time se kod djeteta razvija osjećaj za vlastitu važnost te stvaranje povjerenja u druge ljude.

Prepoznavanje potreba uključuje i prepoznavanje osjećaja koje dijete ima u različitim situacijama te pružanje podrške kada je ona potrebna.

Na primjer vrlo je lako naljutiti se na djetetovu ljutu reakciju na neki događaj. Dijete koje još nema razvijene tehnike za nošenje s „teškim” emocijama vrlo često reagira fizički, a roditelji imaju potrebu zaustaviti to ponašanje. U takvim situacijama komunikacija i podrška djetetu ne smiju izostati – važno je potvrditi djetetovu emociju, osvijestiti ju i kroz pružanje pozitivna primjera ponuditi drugo rješenje. Na primjer ako vaše dijete na ljutnju reagira bacanjem igračaka – u redu je reći djetetu da ne želite da baca igračke jer tako može ozlijediti sebe ili druge, ali istovremeno mu možete reći da priznajte emociju i ponuditi da na primjer glasno vikne. Naglasite da je takva emocija u redu i da volite dijete bez obzira na to kako se ponaša. Sigurna privrženost njeguje i gradi samopoštovanje djeteta kroz formiranje dobrih odnosa u obitelji. To služi kao model kojim će se dijete koristiti pri izgradnji kasnijih odnosa s drugima, kao i emocionalnih veza. **Sigurna privrženost počinje s prihvaćanjem djeteta uz „Volimo te takvoga kakav jesi”,** a razvija se upoznavanjem i cijenjenjem, ne samo onih kvaliteta koje dijete ima, nego i onih koje djeca sama na sebi najviše vole.

U slučaju da roditelj nije u mogućnosti odgovoriti na potrebe djeteta ili ga ignorira, stvara se **nesigurna vrsta privrženosti**. Time djeca razvijaju drugačiju sliku o svijetu i **ne osjećaju se važno, zaštićeno i sigurno, što može imati negativne posljedice na razvijanje odnosa povjerenja s drugima kasnije u životu**. Nesigurna privrženost stvara se kada roditelj nije u stanju odgovoriti na zahtjeve koje roditeljstvo postavlja pred njega, kada ignorira potrebe djeteta ili na njih ne odgovara primjereno. S obzirom na to da dijete ovisi o svojim roditeljima, to može biti velik izvor stresa. Mnoga istraživanja pokazuju vezu između nesigurne vrste privrženosti te nasilnoga ponašanja djeteta u kasnijoj dobi.

Kako izgleda nesigurna privrženost iz perspektive djeteta?

U ranoj dobi dijete na svijet gleda na način na koji ga roditelji vide. **U slučaju da se prema djetetu pristupa na agresivan način, ako ga se često kažnjava ili se njegove potrebe vide kao dodatan stres, ono stvara sliku o sebi kao nepoželjnome.** Isto se događa ako se potrebe djeteta zanemaruju. Zanemarivanje djece dugoročno ima negativan učinak na emocionalni, kognitivni i socijalni razvoj djeteta. Djetetu se tada čini da roditeljima nije stalo do njegovih osjećaja, da ga ne razumiju, da ih nije briga za njegov život.

„Moju obitelj nije briga kako se osjećam.“

„Moj otac ne mari za mene i ne prihvaća me takvoga kakav jesam.“

„Moje roditelje ne zanima baš previše moje buduće zanimanje i karijera.“

„U mojoj obitelji ne osjećamo se slobodnima izraziti svoje mišljenje.“

„Članovi moje obitelji ne uvažavaju osjećaje koje svatko od nas ima.“

Kada jedan od roditelja odlazi na izdržavanje kazne zatvora, narušava se uobičajena privrženost te se javlja problem održavanja emocionalnih veza. Sigurna privrženost može se poljuljati odlaskom roditelja u zatvor, a istovremeno može biti snažan faktor zaštite. S druge strane, nesigurna privrženost može se produbljivati te pojačati osjećaj nesigurnosti i nezaštićenosti. Također, djeca čiji su roditelji izdržavali ili izdržavaju kaznu zatvora imat će dodatne izazove prilikom svojega odrastanja, najčešće povezane s narušavanjem mentalnoga zdravlja i obiteljskih odnosa, nošenjem s društvenom stigmom i siromaštvom obitelji.

Kako bismo mogli pružiti djetetu odgovarajuću podršku potrebno je imati svijest o mnogobrojnim rizicima s kojima se djeca suočavaju unutar obiteljskoga kruga i izvan njega. U takvim je situacijama važno sačuvati zdrave i dobre obiteljske odnose te pružiti djeci podršku koja im je potrebna.

Dva važna aspekta koja snažno utječu na kvalitetu obiteljskih odnosa jesu otvorena komunikacija unutar obitelji i ostvarivanje kvalitetnoga kontakta djeteta i roditelja koji je na izdržavanju kazne.

Redovita i kontinuirana komunikacija između djece i roditelja neophodna je za održavanje privrženosti između njih, ali i za uspješno ujedinjenje obitelji nakon razdvajanja.

Odnos povjerenja i topline s barem jednom odraslom osobom olakšava nošenje sa stresom zbog odvajanja, kao i razvijena mreža prijateljstava s vršnjacima te podupiruća okolina. Kada dijete zna da u svojoj blizini ima osobe koje ga razumiju i da će mu pružiti podršku bez osuđivanja, ima puno veću mogućnost da lakše prebrodi teške i traumatske situacije.

Pitanja za razmišljanje

Ponekad je dobro malo razmisliti o svojim emocijama, načinima na koje se mi sami nosimo s njima i kako te iste emocije, ali i ponašanja prenosimo u roditeljsku ulogu. Kako biste si bolje predočili svoje unutarnje mehanizme, pripremili smo nekoliko korisnih pitanja koja si možete postaviti, a odgovore ćete pronaći u nastavku brošure.

Kako ja izražavam emocije – što radim kada sam ljut/ljuta, tužan/tužna, sretan/sretna, iznenađen/iznenađena...?

Što primjećujem kod svoje djece – kako se ponašaju kada im je teško, kada su sretna, kada su tužna...?

Je li je djeci dopušteno reći ili pokazati kako se osjećaju unutar obitelji?

Koje su emocije prihvaćene u obitelji, a koje nisu?

Na koji način razgovaram sa svojom djecom?

Što radim u teškim situacijama i kako se ponašam?

Kako rješavamo sukobe unutar obitelji?

Kako se ponašam prema djeci i koju poruku oni mogu izvući iz mojih postupaka?

Postoje li zabranjene teme u našoj obitelji?

Što mogu proživljavati djeca kada je roditelj u zatvoru ili kada doznaju da odlazi na izdržavanje kazne zatvora?

Sukob roditelja sa zakonom i posljedice njegove osude na kaznu zatvora mogu biti snažan izvor stresa, pa i traume za dijete. Od trenutka saznanja da je roditelj osumnjičen za kazneno djelo i sama procesa suđenja do činjenice da će roditelj možda biti osuđen na kaznu zatvora ili da mora ići u zatvor dijete se suočava s različitim osjećajima. Može se osjećati **zbunjeno i zabrinuto, napušteno i ostavljeno, u strahu od onoga što će se događati ili tjeskobno i tužno zbog gubitka roditelja**. Neka su djeca ljuta na roditelja koji ide u zatvor, na policiju, na sud te na cijelu okolinu, neka druga mogu osjećati **sram i krivicu** za to što se događa ili isključenost od svojih vršnjaka koji nemaju takve obiteljske okolnosti. Djeca su često neizdrživo preplavljena neugodnim emocijama te se osjećaju preopterećeno. S druge strane neka se djeca osjećaju oslobođena straha, nasilja i strepnje vezane uz nasilje u obitelji, alkoholiziranost roditelja ili zlouporabu droga, a neka u svemu vide priliku da se roditelju pomogne i imaju nadu da će se roditelj iz zatvora vratiti promijenjen.

Djeca mogu imati posve različite reakcije i osjećaje vezane uz roditelja i uz posjete zatvoru.¹ Također, na slične situacije djeca mogu reagirati potpuno

---

¹ Svjesni smo da se u pravnoj terminologiji koristi termin *kazneno tijelo*, ali radi jednostavnosti jezika i razumljivosti sadržaja odlučili smo se koristiti riječju *zatvor* umjesto terminom *kaznenog tijela* koji obuhvaća više vrsta ustanova u zatvorskom sustavu.

drugačije; tako će se jedno dijete možda **uplašiti** pravosudnoga policajca na ulazu u zatvor, a drugo će na istu situaciju **reagirati posve mirno ili čak sa znatiželjom**. Svako je dijete drugačije i ima drugačiju sliku i emocionalne reakcije na cjelokupnu situaciju.

Neki od osjećaja koji se često javljaju i mogu biti vrlo preplavljujući jesu:

KRIVNJA

„Zbog toga što nisam bila dobra i slušala što mi se kaže, moj je tata sada u zatvoru.”

U ranoj dobi djeca su usmjerena sama na sebe, a u svojem promatranju svijeta i okoline pripisuju sebi odgovornost za vanjske događaje. To je normalna razvojna faza kroz koju sva djeca prolaze. No neka će djeca zadržati sklonost da sebe okrivljuju za negativne događaje u obitelji, pa će tako gotovo sva postaviti pitanje jesu li ona odgovorna za odlazak roditelja, a neka će misliti da jesu i usprkos početnom razuvjeravanju. To je povezano s činjenicom što djeca ne razumiju uzročno–posljedične veze tako da sva događanja iz okoline povezuju sa sobom. Iznimno je važno prepoznati osjećaj krivnje kod djeteta i stalno djetetu naglašavati da nije odgovorno za odvajanje od roditelja. Topao i podržavajući stav roditelja koji se nalazi na izdržavanju kazne pomoći će da se dijete nosi s teškom emocijom krivnje.

STRAH

---

*„Zatvori imaju sive zidove i crne rešetke i jedan krevet koji visi na lancima...
tamo su ljudi jako tužni...”*

(Leila, 8)

U ovakvim situacijama javlja se strah za dobrobit i sigurnost vlastita roditelja koji je dodatno naglašen u slučajevima kada dijete ne zna što se događa s njegovim roditeljem. Također, strah može biti vezan uz napuštanje te brigu o tome tko će sada preuzeti obveze koje je do sada roditelj obavljao. Anketa koju je udruga Roda provela s djecom različita uzrasta pokazuje da djeca najčešće imaju viđenje zatvora kao „strašna mjesta“ koje je vrlo vjerojatno potaknuto filmovima i stajalištem odraslih o tome tko ide u zatvor i zašto. Djeca mlađe dobi imaju strahove koji mogu biti povezani s imaginarnim stvorenjima, događajima ili natprirodnim pojavama. Zatvor je kao mjesto pogodan za stvaranje različitih negativnih fantazija koje mogu biti velik izvor stresa, pogotovo prigodom posjeta. **Za razumijevanje straha u djece važno je uzeti u obzir da ona često strahuju od nepoznatih lica, razdvajanja od roditelja i uniformiranih osoba.** Sve su to situacije koje su javljaju prilikom ulaska u zatvor te je djecu potrebno na to pripremiti.

Važno je da im se na jednostavan način i u skladu s dobi objasni koja je procedura ulaska u zatvor te što mogu očekivati – treba ih pripremiti na mogućnost čekanja posjeta i pregledavanja te im unaprijed reći koliko će posjet trajati i što će se tamo događati.

Također je poželjno prethodno se informirati koji se predmeti mogu unijeti u zatvor kako bi u posjet došli pripremljeni te bez nepotrebnih stvari koje će oduljiti i otežati proceduru ulaska.

LJUTNJA

---

*„Zbog toga što nas je ostavio,
sada ja moram rješavati
glupe dječje probleme svoje
braće i sestara.”*

Ljutnja je vrlo dominantna emocija koja se često u djece javlja kada se prisilno odvajaju od roditelja, zbog čega ne mogu zadovoljiti svoje potrebe za povezanošću i bliskošću. Dijete se može ljutiti na roditelja zatvorenika ili zatvorenicu, na policiju, na sud, na žrtvu kaznenoga djela... Ljutnja se može javiti nakon osjećaja straha od napuštanja, a reakcija je na osjećaj bespomoćnosti. Ljutnja može iskriviti i otežati način razmišljanja te komunikaciju s drugima. Može dovesti do smetnji u koncentraciji i porastu konfliktnih situacija jer se postupci drugih percipiraju kao provokacija i napad. Važno je naučiti upravljati ljutnjom i ne dopustiti da emocija preuzme kontrolu u ponašanju. To je važna životna lekcija kako za djecu, tako i za odrasle. Prvi je korak stvoriti prostor za njezino izražavanje i ne osuđivati dijete zbog emocija koje osjeća. To ne znači da mu treba tolerirati agresivna ponašanja i opravdavati postupke, nego mu dopustiti da se izrazi. Djetetu treba pomoći da energiju koja se stvara u ljutnji preusmjeri na neke druge aktivnosti koje će mu pomoći da se s emocijom nosi. To mogu biti sportovi koji zahtijevaju veći fizički napor ili tehnike opuštanja. Potrebno je detektirati koje su to situacije koje izazivaju ljutnju te djetetu pomoći da ih samo prepozna. Nakon što se osvijeste okidači za ljutnju, može se raditi na različitim strategijama izražavanja ljutnje na prikladniji način bez agresije prema drugima ili zatomljivanja emocija u sebi.

SRAM

„U školi će mi se svi rugati kad saznaju da mi je tata u zatvoru.”

Sram se često javlja uz osjećaj krivnje kada se djeca osjećaju odgovornima za ponašanja roditelja, ali također može biti i zbog stigme koju nameće okolina. Djeca čiji su roditelji bili ili se trenutačno nalaze na izdržavanju kazne zatvora odrastaju s pritiskom da i njih čeka ista sudbina. Ponekad je to osjećaj koji dijete samo stvori, a ponekad je nametnut od okoline koja nije podržavajuća. Sram može biti reakcija na društvenu stigmatu koja proizlazi iz reakcije okoline koja je ponekad osuđujuća prema cijeloj obitelji. Česte su situacije da se djecu čiji su roditelji u zatvoru etiketira kao drugačiju, djecu s nepoželjnim osobinama, kao djecu koja „ne spadaju među nas.” Za prevladavanje takvih stresnih situacija potrebna je potpora i podrška ne samo djetetu nego i cijeloj obitelji.

Stresne reakcije

Osim preplavljujućih emocija kod djece se mogu javiti i posttraumatske stresne reakcije. **Prema definiciji Poliklinike za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba traumatskim događajem nazivamo neki težak i ugrožavajući događaj koji najčešće dolazi iznenadno i neočekivano i na ljude djeluje vrlo uznemirujuće i stresno.** Situacije mogu biti različite od gubitka voljene osobe do proživljavanja nekoga od oblika zlostavljanja. Koliko će reakcija djeteta biti jaka ovisi i o kompleksnosti cijele situacije.

Odlazak roditelja na izdržavanje kazne zatvora stresan je događaj jer donosi mnogobrojne promjene u životu djeteta, međutim sam način na koji će se ostatak obitelji ponašati, kako će tumačiti i predočiti cjelokupnu situaciju znatno utječe na to kako će se dijete dalje ponašati te koliko će gore navedene reakcije biti jake.

Odvajanje od roditelja koji odlazi u zatvor za neku djecu može biti traumatski događaj, a neke od reakcija na taj događaj mogu biti:

- strah
- „zaleđenost“
- šok
- nevjerica
- uznemirenost
- sjećanja na događaj
- povlačenje
- gubitak interesa za uobičajene aktivnosti
- smetnje spavanja i apetita
- prepričavanje događaja
- razdražljivost
- napetost
- agresivnost
- izbjegavanje osoba/mjesta ili nečega drugoga što podsjeća na traumu
- ponavljanje događaja kroz igru ili crtež

Svako dijete ima različitu reakciju na odlazak roditelja u zatvor. **Dijete može doživjeti više različitih emocija koje mogu biti praćene različitim ponašanjima.** Svaka od emocija koja se rađa tijekom odvajanja od roditelja nosi sa sobom određenu težinu te utječe na ponašanje. Tako neka djeca **mogu postati povučenija ili agresivnija, dok neka druga „popuste“ u školi, dekoncentrirana su, imaju teškoće u prehrani ili spavanju, noćne more ili smanjen interes za dotadašnje aktivnosti.**

Što dijete osjeća, misli i u kakvome je stvarnom stanju često nije vidljivo osobama u njegovoj okolini, pa je zato važno da odrasli ulože poseban napor kako bi saznali kako je djetetu i kako mu mogu pomoći. Uglavnom se svi u obitelji suočavaju sa specifičnim i negativnim stanjima i emocijama: roditelj koji je u zatvoru ili u njega odlazi, roditelj koji ostaje s djetetom te drugi članovi obitelji. Riječ je o neugodnim osjećajima koje doživljavamo i u drugim situacijama, no ova je specifična jer je teško predvidjeti što će se događati s roditeljem koji je u sukobu sa zakonom, a što s članovima njegove obitelji. Jedno je od preplavljujućih stanja **osjećaj gubitka i bespomoćnosti**. Djeca doživljavaju odvajanje od roditelja kao **gubitak mame ili tate**, različitih aktivnosti koje su provodila s tim roditeljem, gubitak sigurnosti, predvidivosti, bliskosti, a posebno gubitak kontrole.

Potrebno je da roditelji prepoznaju emocije i ponašanja djeteta i pruže mu podršku.

To se može činiti na različite načine: razgovorom, zagrljajima, ohrabivanjem, povezivanjem s drugom djecom sa sličnim iskustvima ili traženjem stručne pomoći za dijete ili cijelu obitelj.

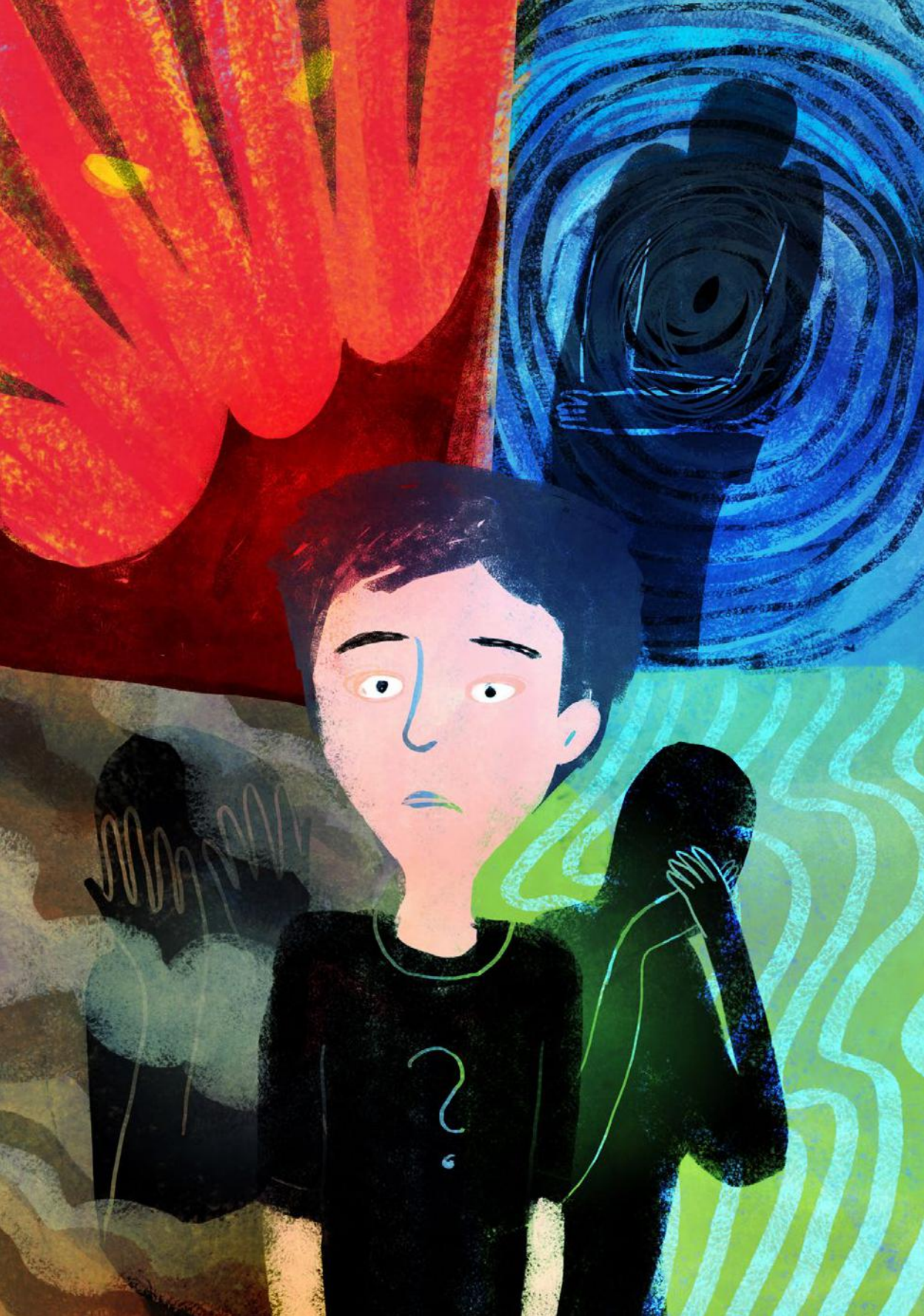
Raznolikost reakcija u djece različite dobi

Odlazak roditelja na izdržavanje kazne zatvora drugačije će djelovati na djecu različite dobi. Budući da se djeca međusobno razlikuju i žive u raznolikim okolnostima, možemo reći da je odgovora na to kako roditeljevo izdržavanje kazne zatvora utječe na dijete onoliko koliko je djece čiji roditelji izdržavaju kaznu zatvora. Djeci se na različite načine objašnjava situacija u obitelji ili im se ona taji. Za mnogu se djecu bitno mijenja obiteljska dinamika i odnosi u obitelji. Neka se bolje nose s odvojenošću, gubitkom i zbunjenošću, a neka lošije. **Treba uzeti u obzir da, kao što postoji raznolikost dječjih reakcija, također postoji raznolikost obiteljskih okolnosti i situacija.** Pojedinoj je djeci roditelj koji odlazi u zatvor jedini skrbnik, a u nekim obiteljima oba su roditelja osuđena na kaznu zatvora. U određenim situacijama boravak na izdržavanju kazne dovodi do prekida partnerske veze, a negdje je ona prije već bila narušena. Može se dogoditi da roditelji u početku doživljavaju situaciju negativnije nego dijete koje onda stvara svoj doživljaj promatrajući roditelja. Cijeli se niz reakcija može aktivirati i kod odraslih i kod djece. Iako postoje određene sličnosti u emocijama, svaka obitelj i svako dijete može drugačije doživjeti cijelu situaciju. **Dob i emocionalni razvoj također su važni aspekti koje treba uzeti u obzir kada se pristupa djetetu.** U nastavku možete pročitati neke od osnovnih obilježja razvojnih faza djeteta, važnih pojmova vezanih uz sliku koju dijete razvija o sebi te utjecaj koji okolina ima na rast i razvoj djeteta.

Malo dijete i dijete predškolske dobi osjetit će da se u obitelji nešto događa, ali neće znati o čemu je riječ, kako postaviti pitanja za razjašnjenje ili tražiti pomoć, međutim puno će toga pokazati ako ga pažljivo promatramo. Dijete školske dobi brinut će se o reakciji vršnjaka, nastavnika u školi i svoje okoline te će mu biti jako važno da ima kontrolu nad informacijama o situaciji u svojoj obitelji. Starije dijete adolescentske dobi brinut će se o daljnjem tijeku događaja i njihovih posljedica na njegov ili njezin život. Može se pitati koliko okolina ima saznanja o događajima unutar njegove obitelji i kako će reagirati te što se od njega ili nje očekuje i hoće li to moći ostvariti.

Dosadašnja bliskost i odnos s roditeljem koji je otišao u zatvor, s onim s kojim

ostaje živjeti, kao i opća podrška u obitelji utjecat će na djetetove reakcije i emocije. Vrsta kaznenoga djela te duljina i mjesto izdržavanja kazne također su povezani s djetetovim strahovima i brigama. **Dijete čezne za sigurnošću u odnosu na onoga tko će se o njemu brinuti, čezne za prijateljstvom, razumijevanjem, osjećajem poštovanja, snage i kontrole.** Ako je neprihvatljivo ponašanje roditelja postojalo i prije počinjenja kaznenoga djela, ono dodatno utječe na dijete, predstavlja rizični faktor te slabi odgojnu ulogu roditelja i zbunjuje dijete. Neki zatvorenici i zatvorenice sami se pitaju kako održavati roditeljski autoritet i zahtijevati od djeteta poštivanje pravila kad je on sam ili ona sama zbog nepoštivanja zakona u zatvoru.

Otvorenost u komunikaciji, istina izrečena na primjeren način i vjerovanje u smislenost zatvorske kazne su okviri u kojima treba tražiti izvore podrške i pomoći djetetu, ali i ostvarenje roditeljske uloge.

Odlazak roditelja u zatvor utječe i na financijsku sigurnost obitelji jer je osoba koja odlazi na izdržavanje kazne zatvora često i hranitelj obitelji. Odlazak u zatvor smanjuje prihode, ali i mogućnost podrške u brizi za djecu. To se najviše primjećuje u obiteljskoj rutini i obvezama kao što su odlazak u kupovinu, briga o kućanstvu i popravci, briga o djeci i njihovim obvezama – vođenje na različite aktivnosti, odlasci na roditeljske sastanke i slično.

Djeca čije su majke osuđene na kaznu zatvora u Hrvatskoj mogu od rođenja do treće godine života boraviti s majkom u Kaznionici za žene u Požegi na tzv. Odjelu za roditelje, ali samo u slučaju da se majka uputi na izdržavanje kazne zatvora prije porođaja. Tako dijete koje je rođeno prije majčina odlaska u zatvor nema mogućnost biti s majkom na izdržavanju kazne. Rijetki su slučajevi da se žene odlučuju na tu opciju tako da je najčešće tek nekoliko djece godišnje u kaznionici s majkama. U takvim je okolnostima važno da majka podržava i potiče djetetove svakodnevne aktivnosti kako bi to činila i izvan zatvora.

Djetinjstvo je jako važno jer dijete razvija sliku o sebi, samosvijest, samopoštovanje i samokontrolu. Svaki period u životu djeteta nosi sa sobom određene izazove kako za samo dijete, tako i za obitelj. **Često to uključuje rješavanje psiholoških kriza i konflikata koje su različite ovisno o dobi djeteta i njegovu emocionalnom razvoju.** Takvi izazovi tijekom odrastanja mogu imati pozitivne ili negativne ishode. U nastavku možete pročitati neke od primjera različitih odnosa između roditelja i djeteta, reakcija tipičnih za pojedine razvojne faze kod djece, a vezane uz činjenicu da je roditelj u zatvoru. Također možete pronaći konkretne primjere što učiniti i kako reagirati na navedenu situaciju.

Djeca u dobi do godine dana starosti

Djeca **u dobi do godine dana** razvijaju temeljno povjerenje ili nepovjerenje u odnosu prema okolini, a osoba čije ponašanje najčešće utječe na to jest majka, tj. način i kvaliteta njezine svakodnevne brige o djetetu i njihove povezanosti. Pozitivan rezultat te razvojne faze jest **osjećaj sigurnosti** kod djeteta. Ono će okolinu doživljavati kao sigurnu i stabilnu, a druge ljude kao pouzdane i one koji će ga zaštititi. Negativan ishod je **sumnja i strahovanje u odnosu prema ljudima i svijetu.** U tome je periodu važno da majka održava kontakt s djetetom bez obzira na to gdje se nalazila. Ako to nije moguće direktnim fizičkim kontaktom, onda to treba ostvariti snimljenim glasom, ispričanom pričom ili otpjevanom uspavankom.

Iako najčešće govorimo o majci kao najvažnijem objektu privrženosti u toj najranijoj dobi, bitno je zapamtiti da svaka odrasla osoba koja dolazi u kontakt s djetetom može na dijete ostaviti veliki utjecaj te mu narušiti ili izgraditi osjećaj povjerenja i sigurnosti. Također, o djetetu se, ako je majka na izdržavanju kazne zatvora, najčešće brine neka druga osoba koja mora preuzeti na sebe i odgovornost za emocionalni razvoj djeteta – to može biti otac ili drugi član obitelji. Ta se osoba prema djetetu treba odnositi na što sličniji način onome kako bi se odnosila i majka – pružajući mu osjećaj sigurnosti, brige i topline.

Dijete između dvije i tri godine starosti

U dobi **od dvije do tri godine dijete** je sve aktivnije, pokretnije i svjesnije. Počinje komunicirati sa svijetom kroz govor, **izražava svoje emocije**, shvaća svijet unutar sebe i izvan sebe. Manipulira predmetima i kreće se. U ovome razdoblju razvoj djeteta bazira se na ispitivanju okoline, prema kojoj može biti sumnjičavo ili može dobiti osjećaj sigurnosti. **Razvija autonomiju kroz istraživanje sebe i svijeta oko sebe**, u čemu ga podržavaju roditelji. Ako roditelji ne podržavaju djetetovu samostalnost i negativno reaguju na djetetove vrlo burne emocije u tome razdoblju, umjesto stabilnosti i samopouzdanja, razvit će se **sram, sumnja u sebe i vlastite sposobnosti te slaba samokontrola i osjećaj bespomoćnosti**.

Djeca u toj dobi upijaju sve što se oko njih događa i najčešće to rade kroz **učenje modeliranjem na temelju primjera važnih odraslih osoba**. Tako, ukoliko vide jaku brigu, bespomoćnost ili tugu kod roditelja, iste će emocije preuzeti na sebe pa ih nositi dalje kroz život u sličnim situacijama. Odgovornost roditelja doista je velika, ponekad se može činiti i prevelikom. U toj razvojnoj fazi roditelji se susreću s djetetom koje puno toga želi, ali najčešće se ne zna izraziti, ne zna zašto nešto želi, kako to želi i što može očekivati. Dijete uči tko je ono u svijetu. Ta razvojna faza djeteta iznimno je zahtjevna te može roditelje dovesti do ruba izdržljivosti i preplavljenosti emocijama. U slučaju kada jedan roditelj odlazi ili boravi na izdržavanju kazne zatvora, cijeloj obitelji može biti iznimno teško. Važno je zapamtiti da smo i mi odrasli često u nemogućnosti kontrolirati vlastite reakcije uslijed snažnih emocija, pa to isto nikako ne bismo trebali očekivati od djeteta. **Ono što je odraslima stresno, za djecu je puno intenzivnije i može dovesti do osjećaja prestravljenosti**.

Djeca u toj fazi iznimno cijene pravila i rutine. Predvidljivost događaja daje im neki osjećaj kontrole, a **ako – ovo onda – ono princip postaje im vrlo bitan i lako ga prihvaćaju**. Djetetu je bitno reći istinu o tome što se događa i što može očekivati. Ako ide u posjet roditelju u zatvor, **važno je da mu se objasni što će se ondje događati i što može očekivati**. Kada se pristupa pretrazi potrebno je objasniti djetetu svaki sljedeći korak u suradnji sa službenicima i službenicama pravosudne policije. Općenito, ako je roditelj koji dovodi dijete u posjet vidno nervozan ili uznemiren, može se očekivati da će dijete biti jednako nervozno i uznemireno. Smirivanje djeteta najčešće dolazi kroz smirivanje sebe.

Princip *ako – ovo onda – ono* je moguće upotrijebiti u objašnjavanju djetetu što se dogodilo i zašto je odvojen od roditelja. Na primjer:

„Kao što ti imaš pravila kada se igraš, tako i mi odrasli imamo neka pravila. Naša su pravila jako velika i jako, jako važna. Tata se u nekoj situaciji nije dobro snašao i prekršio je ta pravila, sada zato mora biti u zatvoru. Bitno je da se svi držimo pravila o kojima smo se dogovorili.”

Može se očekivati da će dijete odbijati roditelja od kojega je bilo odvojeno. Može biti izrazito sretno pri ponovnome susretu, ali potreba za rutinom u toj dobi vrlo je snažna, potreba za sigurnošću i predvidljivošću također. Iz straha da će roditelj ponovno otići (što je moguće ako roditelj koristi pogodnost izlaska u mjesto prebivališta u trajanju od 24 ili 48 sati), dijete će roditelja često odbijati. Može odbijati uključivanje u stabilne rutine, fizički kontakt ili čak slati roditelja da ponovno ode. To većini roditelja može biti jako teško.

Važno je znati da to dijete radi instinktivno, iz potrebe da samo sebe zaštiti, a ne da bi roditelju otežalo situaciju. **Treba**

neko vrijeme poštivati i zadržati rutinu koju je dijete imalo

prije povratka roditelja,

a roditelj bi se trebao

postupno i polako

uklopiti u tu rutinu.

Nagle promjene

mogle bi narušiti

odnos s djetetom.

Isto vrijedi i za odlazak roditelja – rutina bi se trebala, ako je to moguće, vrlo postupno mijenjati. Znači, ako je otac taj koji vozi dijete u vrtić autom, a majka će ga početi voditi u kolicima, dobro je da prvo majka ide s ocem i djetetom autom, zatim da otac ide pješice s majkom i djetetom u kolicima. To nije nešto što treba trajati jako dugo, dva tjedna bi mogla biti dovoljna, ali je nešto na što ipak treba staviti naglasak. **Ako nije bilo moguće predvidjeti odlazak roditelja na izdržavanje kazne zatvora, vrlo je važno da se u početku zadrže rutine koje je dijete imalo s tim roditeljem, samo s promjenom uloga.** Može se zaključiti da su postupnost i poštivanje pravila i rutina u toj dobi najvažniji.

Dijete između četiri i šest godina starosti

U **predškolsko doba od četiri do šest godina dijete** se najviše igra, inicijativno je, sve više utječe na okolinu, razvija odgovornost, sporazumijeva se te se osjeća kao socijalno biće. Dolazi do razvoja inicijative ili krivnje, a temeljne osobe su roditelji koji ohrabruju, nagrađuju i podržavaju ili kritiziraju, ismijavaju i kažnjavaju. Posljedica pozitivna pristupa djeci usmjerenost je prema cilju, a negativan pristup za posljedicu ima odustajanje, osjećaj bezvrijednosti, bojažljivost u grupi ili snažnu ovisnost o odraslima.

U toj dobi dijete će već jasno shvatiti što se događa i zašto. U prethodnome razvojnem razdoblju dijete još ne shvaća u potpunosti što je zatvor i zašto se odlazi onamo, ali u ovome je razdoblju ideja zatvora jasna i najčešće obojena nekom emocijom. I dalje je važno biti iskren s djetetom i prilagođavati odgovore njegovoj dobi. **Nikako se ne bi smjelo umanjivati djetetov interes i odbijati pitanja koja postavlja ili ga ušutkavati izrazima poput: „Premali si da bi shvatio“.** Takav odnos mogao bi kod djeteta dovesti do pada osjećaja vrijednosti i samopouzdanja te mu razrušiti temelje. Dijete će se uspoređivati s drugom djecom u grupi i često će vas pitati po čemu je različito, zašto druga djeca nemaju roditelje na izdržavanju kazne zatvora te kako se odnositi prema prijateljima i što im reći.

U toj dobi zbog stresa uslijed odlaska roditelja može doći do nekih poremećaja u ponašanju, ali i do regresa, odnosno gubitka već usvojenih znanja i vještina. Na primjer mogu se javiti tikovi uslijed stresa, mokrenje u krevet tijekom noći, zadržavanje stolice, noćne more u kojima se dijete boji da se roditelj neće vratiti i strahovi od aktivnosti u kojima je dijete prije sudjelovalo.

Osjećaj bespomoćnosti može uzrokovati povratak u neke prijašnje obrasce ponašanja, traženje da ga roditelj odijeva, obuva, da ga hrani ili traženje vraćanja pelene ili duede.

Tada je bitno imati strpljenja i otvoreno s djetetom razgovarati o emocijama. Sasvim je u redu priznati da je i roditelju teško, ali istovremeno reći djetetu da je taj roditelj sposoban nositi se sa situacijom. Na taj se način šalje poruka da je u redu biti tužan ili ljut, da će dijete uvijek biti prihvaćeno i da je roditelj snažan i sposoban. Time se umanjuje i osjećaj krivnje što je, uza sve probleme koje roditelj ima, dijete dodatni teret. Nekad pod utjecajem emocija ne vodimo računa o tome što govorimo jer jednostavno ne možemo, ali ako vam se omakne izjava: „Vidiš s koliko se toga nosim, zašto moraš dodatno pogoršati situaciju svojim ponašanjem?” – nakon nje je doista nužno ispričati se i reći djetetu da shvaćate koliko je njemu teško.

Djetetu je bitno naglasiti da ono nema utjecaj na boravak roditelja u zatvoru i da shvaćate njegove emocije.

Nemojte ga posramljivati ili se ljutiti na neke događaje poput mokrenja u krevet, a ako osjećate da vam je previše – potražite pomoć.

Dijete u ovome razdoblju uči biti odgovorno, ali ne treba preuzimati odgovornost za stvari na koje jednostavno ne može utjecati.

Dijete između šest i jedanaest godina starosti

U dobi **od šest do jedanaest godina starosti** dijete se sve više ponaša u skladu s realnošću, svladava vještine, razvija marljivost i interes za različite aktivnosti i poštivanje pravila. Temeljni su čimbenici škola i roditelji te njihove sugestije i zahtjevi prema djetetu. Pozitivan ishod je **razvijena sposobnost i samostalnost u ispunjavanju zadataka primjerenih dobi te vještine spretnosti u učenju i istraživanju**. Negativan ishod je **osjećaj inferiornosti i nekompetentnosti**. Škola, nakon roditelja, može biti velik izvor podrške za dijete zatvorenika ili zatvorenice. Stručni tim škole može djetetu pružiti emocionalnu podršku, pomoć u učenju i pisanju zadaća te imati savjetodavnu ulogu.

U toj dobi dijete još uvijek sazrijeva i iako izgleda kao veliko, još uvijek je dijete. Roditelja i dalje doživljava kao dobru osobu, kao bezgrešnoga te kao izvor ljubavi i sigurnosti. Dijete počinje vladati kritičkim mišljenjem, može objektivno sagledati situaciju i ima manju potrebu za slobodnom igrom, no ona je i dalje vrlo prisutna, sve do dvanaeste godine života. Doživljavat će vrlo širok spektar emocija i imati brojna pitanja unutar sebe koja neće uvijek znati oblikovati riječima jer se rječnik i dalje razvija. **Dijete će imati potrebu biti od pomoći, prema roditeljima se može osjećati i ponašati zaštitnički, zbog čega ponekad može preuzeti roditeljsku ulogu i odgovornosti**. Važno je da roditelji to prepoznaju i vrte ga nazad u ulogu djeteta.

Ako dijete želi postaviti pitanje, a samo ne zna kako, vi mu ponudite riječi koje možda ne poznaje. **Čitajte knjige s djetetom** (sada to više nisu samo slikovnice) i kroz knjige razgovarajte o likovima i događajima. To može biti od velike pomoći djetetu da izrazi svoje misli.

Omogućite djetetu nesmetano crtanje i izražavanje kroz slobodan crtež. Maknite bojanke po brojevima, suzdržite se od zahtjeva da se boji unutar linija, da Sunce mora biti žuto (Znate li da su neke zvijezde crvene, bijele i plave?), trava zelena, a kosa smeđa. Dopustite djetetu da pronađe svoje načine izražavanja svega s čime se nosi. I što je vrlo važno – **nemojte se bojati „strašnih” crteža**. Odrasli imaju mogućnost izraziti kako se osjećaju brojnim riječima, a crtežima koji prikazuju čudovišta, koji obiluju tamnim bojama i tužnim licima, pripisuju dodatnu težinu pa se mogu uznemiriti i zapitati je li njihovo dijete dobro.

Zapamtite – čudovište u tim crtežima nije ni roditelj, ni policajac, ni sudac – čudovište je djetetova emocija.

Neka djeca ne mogu na drugi način prikazati kako se osjećaju, a crtanje takvih strašnih crteža bit će im od velike pomoći. Nemojte ih se bojati, pokažite djetetu da njihove emocije vama nisu preteške i da se možete nositi s njima. Razgovarajte s djetetom o crtežu.

Osim toga djeca se u toj dobi mogu igrati kroz zamišljanje. Možete djetetu kroz igru pokazati kako će izgledati posjet zatvoru i što se ondje radi.

Ako dijete voli zamišljati svemirska putovanja, opišite posjet zatvoru u tome kontekstu – taj zatvor može biti neki planet na kojemu su posebna pravila i na koji postoji poseban način dolaska. Objasnite djetetu kako će se ondje ponašati i što se ondje događa.

Pitajte dijete kako ono očekuje da će taj planet izgledati, kako će se osjećati na tom planetu, što misli gdje je roditelj. Takav način razgovora o situaciji u kojoj se nalazi može omogućiti djetetu da iskaže neke strahove koje ne zna reći na drugi način. Taj se način igre može koristiti i u mlađoj dobi ako je dijete za njega spremno.

Dijete starije od trinaest godina

Dijete adolescentske dobi, dakle starije od 13 godina, suočava se s važnim izazovima i odlukama te razvija svoju ličnost. Njegove su najvažnije osobe u to doba vršnjaci. Pozitivan ishod ove faze razvoja jest **samostalna osoba**, a negativan je **konfuzija identiteta pri čemu dijete nema jasnu ideju tko je**. Za djecu čiji su roditelji u zatvoru u to doba korisno je **uključivanje u grupe podrške za djecu** koja imaju ili su imala slično iskustvo. Time dijete ima priliku razviti dodatnu mrežu potpore i postaje svjesno činjenice da nije jedino s takvom obiteljskom situacijom.

Dijete u adolescenciji prvi put **počinje kritički razmišljati o roditeljima**. Više ne vidi roditelja kao bezgrešnoga, već shvaća da je roditelj prekršio zakon. Tada se može javiti i **snažan osjećaj ljutnje prema roditelju** jer dijete može smatrati kako je roditelj to učinio znajući kakvu će štetu nanijeti obitelji. **Osjećaj potrebe za roditeljskom ljubavi** i dalje je prisutan, ali može biti tijesno isprepleten s očekivanjima od roditelja i potrebom za neovisnošću. Odbijanje kontakata, **izražavanje ljutnje i srama**, kao i upuštanje u različita nedopuštena ponašanja mogu se očekivati u toj dobi. Dijete te dobi često odlučuje okolini zatajiti da mu je roditelj na izdržavanju kazne zatvora, posebno ukoliko roditelj prethodno nije pripremio dijete i sam se ne zna nositi sa situacijom. **Osjećaj srama, krivnje, stres zbog laganja i mogućnosti da netko otkrije istinu** mogu na adolescenta ili adolescenticu staviti velik teret.

Djeca se mogu upuštati u slična ponašanja zbog kojih je roditelj osuđen (npr. konzumacija droge, nasilničko ponašanje) s mišlju **ionako sam isti kao on ili ona**. Ako to čuje od svoje okoline, potreba da ispuni očekivanja koja mu se pripisuju takvim etiketiranjem još je jača. Kada razgovarate s adolescentom ili adolescenticom, oni lako mogu postati **strašno bijesni i lako se mogu osjećati bespomoćno** – adolescenti i adolescentice imaju tu „specijalnu moć“ da bliske osobe dovedu do ruba s dvije-tri rečenice. I u trenutcima najveće frustracije, misao „*isti/ista si kao i on ili ona*“ zadržite za sebe. Ako ju i izgovorite, ispričajte se iskreno i vrlo brzo nakon izgovaranja. S obzirom na to da u toj dobi roditelji prestaju biti glavne osobe u životu djeteta, svoju podršku pokažite djelima, nemojte kažnjavati dijete za buru emocija koje proživljava.

Jasno postavite pravila i očekivanja prema djetetu i sebi te ih se pridržavajte, a od djeteta tražite isto.

Prihvatite djetetovu ljutnju i odbijanje, nemojte forsirati kontakt ako ga dijete odbija, ali uvijek ga prihvatite ako ga dijete traži (bez toga da djetetu predbacujete odbijanje). Ako kod djeteta uočite **snažnu tugu i povlačenje** – bez zadržke i razmišljanja potražite stručnu pomoć. Omogućite djetetu da se poveže s drugim osobama od povjerenja. Vjerojatno će u djetetovoj okolini biti netko – prijatelj ili prijateljica, partner ili partnerica, neki određeni profesor, profesorica ili član obitelji kojemu će se dijete obratiti za savjet.

Djetetova slika o sebi

Osim negativnih i neugodnih emocija i stresnih stanja, složena situacija u kojoj je roditelj u zatvoru može imati negativne posljedice na djetetov razvoj. Kroz sve navedene razvojne faze dijete stvara sliku o sebi – o tome tko je, koliko vrijedi i što može. Djeca nisu zrela za ovladavanje teškim situacijama i u tome im treba pomoć i podrška kako bi razvila samosvijest, samopouzdanje i samokontrolu, kao važne dijelove slike o sebi.

Samosvijest

Samosvijest je znanje koje imamo o sebi i doživljaj toga tko smo. Razvija se kada dijete ima osjećaj da pripada svojoj okolini, da se njegove želje i potrebe poštuju, da ga se vidi i čuje te da se poštuju njegovi doživljaji, reakcije i njegove granice. Kada je samosvijest zdrava i razvijena, dobro se osjećamo u svojoj koži i vjerujemo da vrijedimo samim time što postojimo. Na razvoj samosvijesti utječu stresne i traumatske situacije te ostale situacije u kojima se dijete osjeća ranjivo. Što se tiče odlaska roditelja na izdržavanje kazne zatvora, važno je pomoći djetetu da ne gradi sliku o sebi i samosvijest vezano uz situaciju u kojoj se roditelj našao te da ne stvara vjerovanja poput onih: „ja sam isti/ista kao moj otac/moja majka koji/koja je u zatvoru”, „moj život je upropašten”, „svi o meni misle sve loše” ili „mene čeka ista sudbina koju ne mogu izbjeći.”

Samopouzdanje

Samopouzdanje je vjerovanje o vlastitim sposobnostima i vještinama djeteta. Vežano je za ono što dijete radi, način na koji to radi te kakve rezultate postiže. Također uključuje odnos prema vlastitim sposobnostima i kako se one doživljavaju u njegovoj okolini. Samopouzdanje se može razviti samo u okruženju u kojemu dijete može djelovati bez straha od neuspjeha i povrede. Dijete s jakim samopouzdanjem tijekom odrastanja sve će se realnije odnositi prema svojim sposobnostima i moći će sebe procijeniti bez osjećaja nesigurnosti i potištenosti.

Samokontrola

Samokontrola se odnosi na kontrolu ponašanja u svakodnevnim situacijama, ovisno o našem unutarnjem stanju. Njezin razvoj ovisi o temperamentu djeteta, ali i o učenju od roditelja. Kao i u svim ostalim segmentima ponašanja, dijete roditelja gleda kao model ponašanja, a roditelj svojim porukama djetetu govori koja su ponašanja prihvatljiva i korisna. Kada roditelj podržava dijete u tome da iskazuje svoje emocije na primjeren način (na primjer sreću radovanjem i skakanjem u zrak umjesto skakanjem sa stola, ljutnju kroz udarac nogom u pod umjesto u drugu osobu), potiče razvoj samokontrole kod djeteta i uči ga upravljanju vlastitim reakcijama na snažne emocije, a da pritom ne ugrožava sebe ili druge.

Važnost istine u životu djeteta

Prije bilo kakvih koraka posebno je **važno biti iskren i otvoren s djetetom jer se time stvara odnos povjerenja i prihvaćanja**. Lažna obećanja i umanjivanje važnosti situacije mogu biti dodatan izvor stresa za dijete jer ono onda nema prostor u kojemu može izraziti svoje emocije. Dilema treba li djetetu reći istinu o tome gdje se roditelj nalazi posebno je teška roditeljima, međutim istraživanja pokazuju da **djeca žele znati istinu** sa što više informacija. Djetetu se govori ono s čime se mogu nositi odrasli oko njega, što je razumljivo. U početku je roditelj toliko šokiran da ne može reći istinu, a kako vrijeme prolazi sve je teže o tome objektivno razgovarati. U međuvremenu, djeca istinu često doznaju na ulici ili u školi, što za njih može biti dodatno traumatsko iskustvo. Istodobno, ono što dijete zamišlja može biti mnogo gore od istine. Djeca najčešće znaju istinu, ali prihvaćaju varke jer tako žele zadovoljiti drugoga roditelja ili članove obitelji.

Prvi je korak reći djetetu istinu na primjeren način u skladu s njegovom dobi.

Često se događa da odrasli zataje djetetu gdje im se roditelj nalazi i zašto je ondje. Najčešće to obitelj čini iz najbolje namjere, ali ona može imati vrlo loše ishode u stvarnosti. Što više informacija zatajimo djetetu, to mu ostavljamo više prostora za nerealne strahove i fantazije. Također, u današnje vrijeme vrlo je teško takvu vrstu informacija zadržati tajnom. Djeca uvijek nekako saznaju, ali je velika razlika hoće li prvu informaciju čuti od Vas u sigurnim uvjetima ili od drugih osoba koje ne moraju nužno biti dobronamjerne.

Ako ste vi osoba koja djetetu na primjeren način kaže što vam se dogodilo i zašto ste kažnjeni, dajete mu mogućnost i vrijeme da shvati cjelokupnu situaciju i da nađe način na koji će se s tim informacijama nositi. Također, tim iskrenim postupkom stvarate odnos povjerenja sa

svojim djetetom te pokazujete da vjerujete u njegovu snagu i mogućnost da se nosi sa situacijom.

U slučaju da istinu ipak odlučite zatajiti, riskirate da je dijete čuje izvan obiteljskoga kruga te da bude u potpunosti nepripremljeno i pritom doživi velik šok. Time cijelu situaciju činite puno stresnijom nego što ona već jest.

„Mi djeca dobro znamo kad nam se ne govori istina. Odrasli nam uvijek kažu da ne znaju, ali... znaju više od nas i to je ono što bismo i mi htjeli znati.”

(trinaestogodišnjakinja čiji se roditelj nalazi na izdržavanju kazne zatvora)

Praksa pokazuje da se mnoge obitelji i zatvorenici odlučuju na prikrivanje istine. Često se nalaze različita obrazloženja za izostanak kontakta poput: „Tata je na brodu“ „Majka radi u Njemačkoj“, „Na službenom sam putu“. Postoje brojni izgovori kojim se pokušava djeci prikriti činjenica da mu je roditelj u zatvoru. Mnogi od njih će možda i donijeti kratkotrajno olakšanje kojim će se izbjeći potencijalno stresna i uznemirujuća situacija, međutim mnoga pitanja ostaju otvorena te će se s vremenom samo naglašavati. I najpožrtvovniji radnici dolaze kući za blagdane iz Njemačke i svaki brod kad-tad uplovi u luku. S vremenom se samo stvara veći jaz između realnosti i priče, a stvarni problemi ostaju.

Važno je za naglasiti da produžetak te situacije može izazvati intenzivniju traumatsku reakciju jer, osim što se mora suočiti s bolnom činjenicom da mu je jedan roditelj u zatvoru, dijete će se također morati suočiti s činjenicom da su mu obitelj i roditelji kontinuirano lagali. Privrženost, povjerenje i sigurnost time su znatno narušeniji nego što je to bilo u početku.

Uz laganje se često može dogoditi da se obitelj, iz želje da zaštiti dijete, pravi da se ništa nije dogodilo ili da umanjuje stresnost cjelokupne situacije. To je zapravo jedna od najgorih mogućih strategija suočavanja s problemom jer se time **djetetu kompletno zatvara prostor da postavlja pitanja te traži**

razjašnjenja i podršku. Šalje mu se poruka da je sve u redu. Sve emocije koje se mogu javiti kao reakcija na naglu fizičku odsutnost roditelja mogu ostati zatomljene te se kod djeteta može javiti krivnja, zbunjenost i strah. „**Sve je u redu, svi se ponašaju kao da se ništa nije dogodilo, a ja se osjećam loše.**“ Jedna je od sličnih situacija izbjegavanje odgovora na konkretna pitanja gdje je dijete možda nešto posumnjalo, ali ne dobiva jasan odgovor. Ovime ostavljate dosta prostora za fantaziranje i kontinuirana pitanja o tome što se zapravo događa. Ono što je također problematično kod laganja jest poruka koju time šaljete djeci, tj. kako oni mogu shvatiti neiskreno postupanje.

Šaljete im poruku da nemaju pravo biti uključena u obiteljska zbivanja jer im se prikriva važna informacija. Također im pokazujete primjerom **kako se bježi od problema umjesto da se s njima suoči.** Djeca uče po modelu, promatraju na koji način roditelji vode svoj život – kako se suočavaju sa životnim izazovima. Laž također može biti protumačena kao da je **zatvaranje roditelja obiteljska sramota te da je treba nastaviti prikrivati u odnosu na druge.** Posljedica toga postupka može biti stvaranje dodatnoga stresa s kojim se dijete mora nositi.

Obitelj ne može utjecati na odlazak roditelja na izdržavanje kazne zatvora, ali može utjecati na to kako će se nositi s time.

Svaki postupak ima značenje i nosi određenu poruku sa sobom. Pošaljite djetetu poruku da ima pravo znati što se u obitelji događa te da zaslužuje dobiti odgovor na sva pitanja koja ga u vezi s tim muče. Time potvrđujete njegovu potrebu za pripadanjem i dajete mu do znanja da je važan član obitelji.

Prvi je korak u suočavanju sa stresnim situacijama priznavanje postojanja problema. U takvim situacijama uvijek možete potražiti pomoć stručnjaka. U nastavku se nalazi popis pitanja koja bi Vam mogla pomoći da se pripremite na razgovor sa svojim djetetom.

Pitanja koja djeca mogu postavljati o roditelju koji je na izdržavanju kazne zatvora?

Postoji cijeli niz pitanja koja se djeci pojavljuju i na koja bi im valjalo odgovoriti uzimajući u obzir njihovu dob i razvoj.

Za početak bitno je **sagledati svijet iz perspektive djeteta**. Odrasli često zanemaruju činjenicu da djeca imaju drugačiji pogled i razmišljanja te je prvo potrebno otkriti što ih najviše okupira i krenuti od toga, kako bi cjelokupna situacija prošla što bezbolnije za njih. Također, **važno je govoriti na jasan i njima razumljiv način i ostaviti im prostor da svoje strahove i pitanja povjere i iznesu te da dobiju konkretne odgovore** (*How to explain... Jails and Prisons ... to Children: A Caregiver's Guide A Caregiver's Guide*). U nastavku možete pročitati neke od primjera kako odgovoriti na važna pitanja.

Zašto si u zatvoru?

To je pitanje zapravo vrlo logično i vjerojatno će biti jedno od prvih na djetetovom popisu. U odgovaranju na to pitanje važno je biti iskren, ali i oprezan prilikom ulaska u detalje. **„Tata je učinio nešto što nije bilo u redu i sada je kažnjen. Prekršio je određena pravila i sada mora snositi posljedice.“** Ne morate ulaziti u detalje, ali je važno da objasnite uzrok i posljedicu kako bi dijete razvilo svijest o događaju koji je zadesio obitelj i što to konkretno za njega znači. Djeca zapravo vrlo dobro mogu razumjeti što je to zakon jer su njihovi životi određeni pravilima ponašanja – onima koja su dopuštena i onima koja nisu. Na temelju toga mogu razumjeti da odrasli također imaju pravila ponašanja kojih se moraju držati i kazne u slučaju da ih prekrše.

Što će se dogoditi meni?

Odgovor na to pitanje trebao bi razjasniti sve promjene koje će dijete doživjeti da bi bilo na njih spremno. **„Znam da će ti se sad život promijeniti jer mene neće biti neko vrijeme (ako je moguće navesti točno kada se osoba vraća), ali ti ostaješ u svojem domu. Kada budem znao/znala više, vidjet ćemo kada i kako ćemo se viđati.“**

Važno je objasniti djetetu kako će njegov život izgledati nakon odlaska roditelja i koje će one promjene doživjeti u svojoj svakodnevici. Potrebno je razmisliti što je za njega bitno i tko će sada preuzeti vaše uloge. **„S obzirom na to da mene neće neko vrijeme biti, ujak će te od sada voditi na nogomet.“ ... „Dok mene ne bude bilo, živjet ćeš kod bake i djeda.“ ... „**

Jesam li ja kriv/kriva za to što si u zatvoru?

Kao što je već ranije navedeno, djeca, pogotovo ona mlađe dobi, sklona su postupke roditelja povezivati sa sobom. Time se razina stresa pojačava jer se ona osjećaju odgovornima za nastalu situaciju, a to je za njih prevelik teret.

„Moja djela su moja odgovornost. Ništa što si ti rekao/rekla ili učinio/učinila nema veze s mojom kaznom.“ „Svatko u životu odgovara za svoje postupke, ja sada odgovaram za svoje.“

ili

„Ne, ništa što si ti napravio/napravila ili rekao/rekla nije utjecalo na to što sam ja u zatvoru. To nije tvoja krivnja niti odgovornost.“

Kako si odjeven i što jedeš?

Još jedno pitanje vezano uza sliku o tome kako roditelj živi. Vrlo banalno, ali djetetu korisno jer mu pomažete da zamisli vašu svakodnevicu. Što bolje ispričate priču s detaljima, to ostaje manje mjesta za strahove i nerealne fantazije.

Npr. „Kada radim, moram nositi posebnu radnu odjeću, ali u slobodno vrijeme nosim što god poželim.“

Jesi li tamo siguran/sigurna?

„Zatvor je mjesto u kojemu svatko ima svoja zaduženja, između ostalog pravosudna policija je tu da nas čuva. Ako imamo neke probleme, imamo osobe kojima se možemo povjeriti.“

Mogu li s tobom razgovarati i kada te mogu vidjeti?

Važno je dati vrlo iskren i precizan odgovor na to pitanje. Dijete mora znati na koji način možete biti prisutni u njegovu životu.

Svaki zatvor ima svoja pravila vezano uz kontakte s obitelji.

Važno je da se dobro informirate prije nego obećate djetetu intenzitet i količinu kontakata. Nemojte mu davati odgovor na ovo pitanje prije nego što provjerite na koji način zatvor u kojem izdržavate kaznu omogućava kontakte s obitelji. Kada saznate točne termine namijenjene dječjim posjetima te ostale mogućnosti kontakata, realno procijenite kako i kada ćete biti u mogućnosti održavati kontakte s obzirom na ostale obveze koje imate.

Npr. „Možeš me doći posjetiti svake druge subote. Telefonom se možemo čuti dva puta tjedno.“

Što ću reći drugima kada me pitaju za tebe?

Nošenje s reakcijama okoline može biti vrlo izazovno. Djeca su suočena sa stigmom zbog postupaka roditelja. ***Ovdje je važno fokusirati se na pozitivne i podržavajuće osobe iz okoline te smanjiti bilo kakvu mogućnost za dodatan stres.*** Dijete mora znati važne informacije kako bi ih moglo proraditi. Vrlo je stresno ako ih sazna od nekoga izvan obiteljskoga kruga.

Npr. „Ako želiš, reci da je tata u zatvoru jer mora odgovarati za svoja djela. Nemoj se sramiti zbog mojih postupaka. To nije nešto što je povezano s tobom na bilo koji način. Puno ljudi te voli i brinut će se za tebe. U slučaju da te netko zadirkuje, reci to mami, psihologinji u školi ili učiteljici.“ (vjerojatno postoji netko iz okoline tko može reagirati u ovakvim situacijama te pružiti pomoć i podršku).

Kada ćeš se vratiti?

Važno je dati preciznu informaciju kao odgovor na to pitanje.

To je pitanje naravno vrlo problematično u slučaju trajanja istrage kada se ne zna dužina kazne. Pokušajte biti što realniji.

Nemojte davati lažna obećanja ni sebi ni djetetu. Prihvatite krajnji rok za istek kazne kao realan, sve mogućnosti ranijega otpusta tretirajte kao bonus. Također, važno je da informaciju prilagodite dobi djeteta. Tako ćete recimo mlađoj djeci reći: ***„Tvoja tri rođendana ću provesti ovdje.“ ili „Vidjet ćemo se za sljedeći Božić.“***

Gdje spavaš, boraviš i što radiš u zatvoru?

U to su pitanje uključena i potpitanja radi li i kako provodi slobodno vrijeme te svi ostali detalji koji mogu pomoći u stvaranju slike o tome što se može raditi u zatvoru.

Pokušajte prikazati svoju svakodnevicu tako da dijete zna kako provodite vrijeme. Možda je riječ o sitnicama ili malim rutinama, ali njima će to puno značiti kada pokušaju zamisliti vaš život.

*„Živim u sobi s dva cimera“ ... „Imam tri obroka dnevno“ ...
„Ovdje imam posao. Pomažem u kuhinji u pripremi hrane, a poslije posla imam dodatne aktivnosti.“ ... „U slobodno vrijeme gledam TV, ponekad igram košarku, ako je lijepo vrijeme.“*

„Imam brigu i skrb, ako sam bolestan idem k doktoru. Kada sam tužan, imam ljude s kojima mogu o tome razgovarati.“

Važno je realno procijeniti svoje mogućnosti vezane uz kontakte i komunikaciju. **Nemojte davati lažna obećanja koja poslije nećete moći ispuniti.** Koliko god situacija bila teška i uznemirujuća, iskrenost i realnost najbolja su strategija suočavanja. Ako ste iskreni, dijete zna što može očekivati, što je u takvim situacijama jako važno. Često osobe budu u velikom stresu i tada daju lažna ili nerealna obećanja. Ne činite to! To možda izgleda kao lakši izlaz dok ne dođe vrijeme za realizaciju obećanja. A što onda? **Onda se otvara mogućnost za dodatno razočaranje.** Koliko god se činilo teško, iskrenost stvara odnos povjerenja. Ako ste u stanju ispuniti realna obećanja, onda će vaše dijete znati da se može u vas pouzdati.

Ako prvi put odlazite na izdržavanje kazne zatvora, možete se raspitati u zatvoru kako će vam biti omogućeni kontakti.

Ponekad osobe na izdržavanje kazne dolaze s visokim očekivanjima o mogućnostima komuniciranja s obitelji, a zatim se razočaraju kada saznaju stvarne uvjete.

Koliko god iskustvo odlaska na odsluženje kazne bilo teško i traumatično za samog pojedinca, također intenzivno utječe na obitelj. Ponekad je teško uzeti u obzir osjećaje drugih kada pojedinac prolazi kroz vrlo tešku i stresnu situaciju. Svoje je iskustvo sažeo jedan zatvorenik iz Ujedinjenog Kraljevstva: „*Ne radi se samo o meni. Radilo se i o mojoj ženi i djeci koje pogađa moj boravak u zatvoru. Postao sam svjestan činjenice da sam povrijedio ženu i djecu. Trebalo mi je vremena da shvatim koliko je njoj teško.*”

Drugi korak je omogućiti djetetu da u sigurnome okruženju izrazi svoje emocije.

To konkretno znači da dijete zna da u svojoj obitelji ima osobu s kojom može iskreno razgovarati o svemu što se dogodilo, da se osjeća sigurno i da može postavljati pitanja i izraziti svoje emocije. Također je važno reći djetetu da su njegove emocije prihvaćene kakve god one jesu. „***Razumijem kako se osjećaš i čujem sve što si mi rekao/rekla...“***. „***Imaš pravo biti ljut/ljuta, ali nemaš pravo biti agresivan/agresivna prema nekomu drugom...“***. „***Vidim da ti je jako teško, ali važno je da znaš da nisi kriv/kriva za ono što sam ja učinio/učinila.***” Pokažite djetetu da ste spremni čuti ono što vam želi reći.

„Tata neko vrijeme neće biti s nama, a u tome razdoblju sve što ti bude trebalo rješavat ćemo zajedno u obitelji. Možeš pitati sve što te zanima. Koliko god ti bilo teško, ja sam tu za tebe i pokušat ću što bolje odgovoriti na tvoja pitanja.“

Također, važno je da odrasli članovi obitelji izraze svoje emocije djetetu. Nemojte mu zaboraviti reći da ga volite i da ćete biti uz njega bez obzira na to što se dogodilo. U stresnim situacijama često zaboravljamo na izražavanje emocija. To je vrlo važno jer povezuje i zbližava sve članove obitelji, a djetetu pruža osjećaj sigurnosti i mogućnost da što lakše prođe kroz cjelokupnu situaciju.

Načini komunikacije roditelja s djetetom

Pisanje pisama

Komunikacija i kontakti roditelja zatvorenika i djece važni su jer omogućavaju djeci da bez obzira na fizičku odsutnost roditelj bude prisutan u njihovu životu. Postoje različiti načini na koje dijete može biti u kontaktu s roditeljem koji je u zatvoru.

Iako se može činiti kao zastarjelo, pisanje pisama je vrlo korisno kada je riječ o izražavanju misli i emocija. Time drugu osobu direktno uključujemo u svoj život.

Potaknite dijete da piše o sebi i svojem životu. Također potaknite roditelja koji je u zatvoru da piše o sebi i svojem životu. Neka opiše svoju svakodnevnicu da je dijete može zamisliti. Time će zasigurno dobiti odgovor na mnoga pitanja koja ima. Ovime se otvara veliki broj tema za razgovor uživo. U njemu se mogu naći odgovori na pitanja što se djetetu događa kod kuće, u školi ili s prijateljima. Time dajete priliku vašem djetetu da uključi roditelja u svoj život bez obzira na fizičke barijere. Djeca brzo rastu, razvijaju se i mijenjaju. Svaki trenutak uključenosti dragocjen je i poseban jer sutra će se već nešto drugo dogoditi. Mnoge obitelji donesu odluku da neće djeci reći da im se jedan od roditelja nalazi u zatvoru s velikom željom da dijete zaštite i sačuvaju od stresne situacije. Međutim, zanemarujući ostale aspekte te odluke, zapravo u tom trenutku lišavate to dijete drugoga roditelja za ono vrijeme koje će provesti na izdržavanju kazne. **Jer kako roditelj onda može sudjelovati u životu djeteta ako ima zadaću da još pri svemu tome pazi da se istina ne otkrije?**

Dijete sigurno ima mnoga pitanja i nedoumice u glavi s obzirom na cijelu situaciju, potaknite ga da ih izrazi na papiru. Ako vam se to čini prezahtjevno za njegovu dob i razvoj, možete se pokušati uključiti u „*Putnicu*“ interaktivnu knjižicu koja potiče dopisivanje između roditelja i djece na kreativan i zanimljiv način, prilagođen djeci.

Postoje raznoliki načini na koje se emocije mogu izražavati poput crtanja crteža ili izrade poklona od nekih jednostavnih materijala. Tim se putem stvaraju zajedničke uspomene i povezanost koje su preduvjet za kvalitetan odnos.

Uloga bajki i priča u zbližavanju roditelja i djece

Jedan od načina zbližavanja roditelja koji je u zatvoru i djeteta jest uključivanje u **Čitateljski program za roditelje i djecu u kaznenim tijelima**. U tome programu roditelji iz kaznenoga tijela čitaju priču koju snime i pošalju djetetu zajedno s knjigom. To je jedan od načina zbližavanja i stvaranja uspomena. Čitanje priča vrlo je poticajno za razvoj djece. Razvija maštu i rječnik kod djece te se kroz likove iz priča stvaraju određene moralne vrijednosti. Mnogi roditelji čitaju svojoj djeci priče prije spavanja. Nažalost, roditelj koji je u zatvoru najčešće nema mogućnost biti fizički prisutan, međutim to je jedan od alternativnih načina kako se posljedice fizičke razdvojenosti mogu ublažiti. **Ostvarivanje kontakata na takav način omogućava razvijanje bliskosti, stvara teme za razgovor i daje djetetu poruku da je roditelju i dalje važno.**

Taj se program provodi u suradnji s Hrvatskim čitateljskim društvom i udrugom Roda od 2015. godine. Ideja je bila omogućiti roditeljima i djeci još jedan način komunikacije i emotivnoga zbližavanja, što se u praksi pokazalo vrlo uspješnim. O tome svjedoče povratne informacije zatvorenika i obitelji koji su sudjelovali u programu.

Ono što se najviše ističe kao vrijednost toga projekta jest omogućivanje roditeljima koji su na izdržavanju kazne zatvora da na jedan poseban način budu prisutni u životu svojega djeteta unatoč fizičkim ograničenjima (Evaluacije Čitateljskoga programa udruge Roditelji u akciji – Roda).

Iz perspektive obitelji:

„Svaka Vam čast na ovome poklonu, iako beba ima jednu godinu, prepoznala je tatin glas.“

*„Djeca su oduševljena poklonom. Tata im jako fali, a kroz priču koju tata čita lakše se smire, vesele se pri spomenu tog poklona, **shvaćaju lakše da su važni svome tati**, a ne nekako „zaboravljeni“ u smiraju dana.“*

*„...Slušali smo cijela obitelj CD. Za nas jako emotivno, a za dijete sretno i veselo. Pošto još ne zna čitati, a puno voli gledati i slušati priče, tu smo mi da uskočimo kod čitanja. **Sad je ovaj CD zamjena.** Ovo je stvarno pun pogodak. Ponekad si upali po nekoliko puta na dan da čuje priču.“*

*„Djeca su bila radosna kad su čula glas svog oca i **ovo je nešto najbolje što smo dobili** za ovo vrijeme koje on provodi u zatvoru.“*

Iz perspektive zatvorenika:

„Aktivnosti u čitateljskom su utjecale na odnos između mene i moje djece na način **kao da sam bio s njima kući** jer su čuli moj glas.“

„Mislim da je svaki kontakt roditelja i djece dobar jer puno vremena provodimo odvojeni od svoje djece kad se nađemo u zatvoru, a to se jako osjeti što više vremena prolazi. Ovaj čitalački program **može pokazati djeci da ih volimo i da mislimo na njih.**“

„To mi je još jedna tema razgovora s njima.“

„Jako su sretni jer mogu čuti moj glas prije spavanja kod kuće. Hvala Vam zbog toga jer je to **utjecalo na želju mojih unuka da me uživo vide** i da sa mnom pričaju.“

„Čitanje i slanje snimke je vratilo mom djetetu osjećaj da **me ponovno može čuti kada poželi.**“

Posjeti – direktni kontakti

Posjet je važan kako za roditelja, tako i za dijete jer omogućuje neposrednu komunikaciju, razvoj privrženosti i mogućnost intenzivnijega sudjelovanja u životu djeteta unatoč fizičkim ograničenjima. Važno je kvalitetno provesti vrijeme koje je na raspolaganju. Često se događa da odrasli koji su okupirani svojim brigama u potpunosti zanemaruju potrebe djece te su fokusirani isključivo jedno na drugo i potencijalne obiteljske ili partnerske konflikte. To je razumljivo s obzirom na težinu situacije. Međutim, svi potencijalni izazovi ili konflikti koji postoje između odraslih trebaju se rješavati kada dijete nije prisutno.

Tijekom dječjih posjeta vrijeme bi trebalo biti posvećeno djeci i njihovim potrebama.

Kako to učiniti? Započnite neku zajedničku aktivnost s djetetom, kao što je slikanje zajedničkoga crteža ili igranja neke igre. Procijenite interese i mogućnosti sukladno dobi djeteta.

Možete potaknuti izradu crteža koji će biti zajednički cijeloj obitelji kao što je slikanje otoka gdje svatko na različitim dijelovima papira crta ono što ga veseli. Na kraju cijela obitelj ima svoj kutak na crtežu. Neke od aktivnosti mogu biti: izražavanje osjećaja preko crteža balona gdje označite na balonu kako se tko osjećao tijekom protekloga tjedna, opisivanje svoje svakodnevice putem crteža oblaka – gdje svaki oblak predstavlja jednu od aktivnosti koja je trenutačno važna u životu člana obitelji. Na takav se način stvaraju uspomene i zajednička sjećanja koja mogu odigrati ključnu ulogu u kasnijim obiteljskim odnosima. Također, **s mlađom djecom možete pokušati razgovarati pomoću plišanih igračaka ili lutaka jer njima može biti lakše izraziti emocije na takav način. Možete pitati: „Kako se sada osjeća ovaj medvjedić?“ ili „Što najviše veseli ovu lutku?“**

S odraslijom je djecom važno razgovarati i pitati ih o njihovom životu. Što rade preko dana? Kako im je u školi? Kako provode slobodno vrijeme? Za adolescente je jako važan društveni život, druženje s prijateljima,

dečkom ili djevojkom, kao i odlasci na razna događanja koja su im zanimljiva. Oni traže vrijeme za sebe i svoje potrebe te im je važno pokazati da postoji interes za iskrenom i neometanom komunikacijom. Kada razgovarate sa starijim djetetom, potrudite se da je razgovor fokusiran na njega ili nju te da postoji privatnost i interes za ono što dijete želi podijeliti. Naravno, bit će i slučajeva gdje vaše dijete možda neće željeti razgovarati na takav način bilo zbog ljutnje, bijesa ili neke druge snažne emocije. Važno je da mu date prostor da ih izrazi te da ga ne osuđujete zbog toga. **„Imaš pravo biti ljut, znam da sam pogriješio, ali ne možeš zbog toga biti agresivan prema drugima, zapuštati školu ili se rugati mlađima od sebe.“** *Koliko god emocije bile snažne i negativno usmjerene, nakon što se izraze, ostavlja se prostor za izgradnju drugačijega odnosa.*

Kako provoditi vrijeme s djetetom tijekom posjeta?

- Napravite crtež obitelji.
- Izrazite osjećaje crtežom oblaka.
- S mlađom djecom razgovarajte pomoću plišanih igračaka.
- Igrajte se uloga – pijte čaj, kavu i jedite zamišljeni sladoled.
- S većom djecom razgovarajte o njihovu danu, školi ili hobijima.
- Dogovorite se za neku aktivnost u sljedećem susretu.

Svatko je od nas odgovoran za sebe i za način na koji se ponaša prema drugima. Bez obzira na sve što se dogodilo u prošlosti, svaki je dan nov početak i prilika učiniti nešto drugačije. Kako? Prvo je potrebno shvatiti važnost vlastita razmišljanja i ponašanja kojima utječemo na druge te donijeti odluku o promjeni. Vaša vas djeca trebaju, a na vama je da im pružite onoliko koliko možete s obzirom na situaciju. Jedan kvalitetan i posvećen razgovor vrijedi više nego mjesec dana površna provođenja vremena prilikom kojega se gleda televizija.

Uvjeti posjeta u zatvoru jesu ograničeni, ali pokušajte isplanirati zajedničko vrijeme koje ćete provesti sa svojim djetetom. Ponudite mu izbor, dajte mu priliku da i ono predloži aktivnosti koje biste zajedno mogli raditi. Uvažavanjem pokazujete da poštujete dijete i njegove potrebe te da vam je dijete važno.

Ako nemate ideju kako krenuti, obratite se za pomoć. Postoje mnogobrojne organizacije koje se bave jačanjem roditeljstva i poboljšanja načina na koji komuniciramo. Što se tiče roditelja koji se nalaze na izdržavanju kazne, oni se mogu uključiti u različite radionice u kojima se jačaju roditeljske kompetencije, a jedna od njih je *Zatvorenik kao roditelj*.

Važnost video-poziva za zatvorenike i njihovu djecu

Kako bi dodatno naglasili važnost kontakta roditelja i djeteta te pružili dodatnu mogućnost komuniciranja, početkom 2019. godine započelo je provođenje projekta *Neprekinute veze* u suradnji Ministarstva pravosuđa i UNICEF-a te Rode kao provedbenoga partnera. Jedna je od glavnih aktivnosti projekta uvođenje video-poziva u 13 kaznenih tijela: u kaznionicama u Lepoglavi, Glini, Požegi i Lipovici-Popovači te zatvorima u Zagrebu, Varaždinu, Rijeci, Bjelovaru, Osijeku, Šibeniku, Splitu, Puli i Gospiću.

Što je video-poziv?

Video-poziv je sličan pozivu putem Skypea te omogućuje video i audio-kontakt između zatvorenika ili zatvorenice i njegova maloljetna djeteta ili djece. Može trajati minimalno 20 minuta te se ne ubraja u uobičajeno vrijeme koje zatvorenik ima na raspolaganju za dječje posjete. Takva vrsta komunikacije omogućuje dodatan kontakt između roditelja i djeteta na vrlo jednostavan način koji je ujedno i besplatan.

Za ostvarivanje poziva potrebno je učiniti nekoliko koraka od strane zatvorenika ili zatvorenice i obitelji kako bi potvrdili identitet i uspostavili tehničke uvjete za vezu. Također je važno naglasiti da su upute o cijelome postupku vrlo jednostavne, a sam proces uspostavljanja poziva nije tehnički zahtjevan.

Članovi obitelji vezu mogu uspostaviti s računala (laptop, tablet, stolno računalo itd.), ili pametnoga telefona, za što im je potreban pristup internetu i preglednik Google Chrome.

Iako su video-pozivi praktični i imaju veliku vrijednost, oni nikako ne smiju biti zamjena za posjete uživo, no mogu im biti nadopuna i zamjenjivati ih u otežanim okolnostima. Za dijete i za roditelja važni su i jedan i drugi oblik kontakta.

Postupak

Zatvorenik i zatvorenica trebaju napisati zamolbu za odobrenje video-poziva te ju predati nadležnomu službeniku Odjela tretmana. Navedena molba treba sadržavati osobne podatke djece i odrasle osobe koja će biti prisutna tijekom poziva. Što se tiče članova obitelji, oni trebaju dostaviti kaznenomu tijelu izjavu da su suglasni s video-pozivima te da ispunjavaju tehničke i sigurnosne uvjete za uspostavu poziva. Kada obitelj dostavi svu potrebnu dokumentaciju te stručni tim kaznenoga tijela odobri molbu, video-poziv može se održati u terminima koji su unaprijed dogovoreni. Sama procedura je podložna promjenama, a postupak se može razlikovati s obzirom na kazneno tijelo tako da je važno unaprijed se raspitati oko svih detalja vezanih uz održavanje video-poziva.

Mogućnost video-poziva u pilot-fazi projekta odnosila se isključivo na zatvorenika ili zatvorenicu i njegovu ili njezinu maloljetnu djecu te jednu odraslu osobu (najčešće drugoga roditelja) koja je pratnja za djecu mlađu od 14 godina. U budućnosti se planira omogućiti video-pozive i ostalim članovima obitelji.

Također, u procesu odobravanja video-poziva mogu se uzeti u obzir sudjelovanja u programima odgovornoga roditeljstva. Prednost mogu imati osobe čije su obitelji iz udaljenih krajeva, zbog čega otežano mogu organizirati posjete, kao i zatvorenici kojima djeca inače ne dolaze u posjete, a izrazili su želju sudjelovati u video-pozivima.

Takva je vrsta komunikacije vrlo praktična i za djecu senzibilizirana iz nekoliko razloga. Članovi obitelji – djeca – poziv mogu uspostaviti iz svojega doma. To je pogotovo korisno za osobe koje se nalaze u udaljenim krajevima te im direktni posjeti iziskuju veća novčana sredstva, organizacijske poteškoće i potrebno vrijeme za putovanje i posjet. Također, tijekom video-poziva djeca se ne izlažu stresu koji može biti prouzrokovan samim ulaskom u kazneno tijelo u vezi s procedurama pretresa i čekanjima prije sama posjeta. Unatoč činjenici što je video-poziv vrlo pristupačan i jednostavan način komunikacije, on ne može zamijeniti posjete, ali može pomoći u održavanju intenzivnijih kontakata i osnaživanju bliskosti između roditelja i djece.

Kad je riječ o prilagođenosti za djecu, prostor u kaznenim tijelima u kojima se održavaju video-pozivi posebno je uređen tako da djeca mogu neometano i bez stresa komunicirati s roditeljem.

Posjet se nadzire, ali djeca ne mogu vidjeti pravosudnoga policajca na ekranu, što je jako važno jer je jedan od glavnih ciljeva te aktivnosti da se pripremi okruženje koje će biti prilagođeno djeci i njihovim potrebama.

Neki od zatvorenika i obitelji već su sudjelovali u video-pozivima te su dali vrlo pozitivne povratne informacije. Takav vid komunikacije pokazao se posebno korisnim u slučajevima kada nije postojao kontakt između zatvorenika i djeteta u dužem periodu te gdje su upravo video-pozivi bili prekretnica nakon koje sada neki članovi obitelji razmišljaju o dovođenju djeteta u posjet.

Osobe su odgovarale na pitanja kako se su osjećali one i dijete tijekom video-poziva, koliko im on znači te na koji način video-pozivi pridonose razvoju odnosa zatvorenika s djecom.

„Ovaj poziv mi znači jako puno, s obzirom da mi sin ne dolazi u posjete u kaznionicu. Bili smo sretni i sin i ja.“ ... „Smatram da je održavanje vizualnog kontakta jako bitno za roditelja i dijete, pogotovo u slučajevima **kada dijete ne zna da je roditelj u zatvoru.**“ ... „Mislim da je ovakav način komunikacije jako koristan jer nema svatko mogućnosti da ga dijete posjeti.”

„Ovaj način komunikacije mi je jako koristan jer mi daje **dodatan kontakt s djecom.**”

„**Zbog financijske situacije posjeti su rjeđi**, tako da mi video-poziv puno znači, kao i mojoj djeci. Osjećam se puno povezaniji s njima.”

„Većinom kontaktiram s djecom putem telefona i pisama. Ovaj poziv puno znači za nas **roditelje koji ne možemo često imati posjete i vidjeti djecu...** Ovako možemo **pokazati emocije**, pa makar putem ekrana jer vrijeme brzo prolazi i djeca rastu, a to je neprocjenjivo.”

„Nemam posjete zbog prevelike udaljenosti i puta. Video-posjet mi puno znači jer smo se napokon nakon dvije godine vidjeli.”

„Video-poziv je super stvar, pogotovo što se tiče vizualnog djela, a upravo taj dio čini razliku za puno toga. Tijekom poziva osjećao sam se super, kao i moja djeca. **Radujemo se svakom novom pozivu.**”

„Video-poziv mi znači jako puno, **jer dok nije bilo video-poziva ja kćer nisam vidio 10 godina.**”

Položaj djeteta u visoko konfliktnim situacijama

Česte su situacije u kojima su odnosi roditelja narušeni tako da otežano funkcioniraju kada su zajedno. Odlaskom na izdržavanje kazne taj se jaz može produbiti. Odnos roditelja među sobom snažno utječe na sliku koju dijete ima o sebi, a sukob među roditeljima rizični je čimbenik za dječji razvoj.

Bez obzira na odnose koji odrasli imaju među sobom, dijete se poistovjećuje s oba roditelja. U slučaju kada je jedan od roditelja u zatvoru, dijete se suočava s velikim gubitkom i fizičkom razdvojenošću od nekoga tko ima vrlo važnu ulogu u njegovu životu.

Takve situacije predstavljaju izazov u očuvanju obiteljskih odnosa.

Odgovornost za očuvanje tih odnosa na oba je roditelja. Koliko god partnerski odnosi bili loši, roditelji trebaju uzimati u obzir da su oboje bitni za život djeteta te da će međusobnim poštovanjem i dogovorom dati svojem djetetu pozitivan primjer komunikacije te mu pružiti uvjete da u budućnosti postane stabilna odrasla osoba.

Pitanje zatvaranja roditelja može biti vrlo stresno za dijete, međutim taj se stres može ublažiti ovisno o tome kako će odrasli reagirati.

Prije nego krenete u bilo kakvo obezvređivanje svojega partnera, zapitajte se koliko vaš sukob može povrijediti dijete. Možda je loš suprug ili loša supruga, možda je učinio ili učinila puno propusta u životu, ali to ne mora značiti da ne postoji neki dio roditeljstva u kojemu bi mogao ili mogla pridonijeti. To

će naravno biti vrlo izazovno ostvarivati iz kaznenoga tijela s obzirom na sve zapreke, međutim postoje načini kojima se odnos s djetetom može očuvati te se razviti tijekom izdržavanja kazne zatvora.

Ako primijetite da ne možete razgovarati sa svojim djetetom, a da pritom ne osuđujete bivšega ili sadašnjega supružnika ili partnera, potražite pomoć stručnjaka. Osuđujući komentari, ruganje, omalovažavanje i obezvrjeđivanje drugoga roditelja negativno utječu na dijete jer onda ono stvara lošu sliku o sebi.

Situacije su posebno kompleksne u slučaju kada je postojalo obiteljsko nasilje. Važno je procijeniti kada je u interesu djeteta da održi kontakt s drugim roditeljem. Svaka obitelj ima specifičnu obiteljsku situaciju te svako dijete može imati drugačiju reakciju na iste događaje. Neka djeca osjećaju olakšanje kada roditelj ode u zatvor, a neka žele zadržati kontakt jer imaju osjećaje prema roditelju. Za pomoć se uvijek možete obratiti stručnjaku. U teškim i izazovnim trenutcima dobro je imati neutralnu osobu koja će sagledati cjelokupnu situaciju i pomoći u održavanju stabilnosti.

Pritom je važno razlikovati otuđivanje djeteta od drugoga roditelja od opravdana odbijanja drugoga roditelja. **Prema Poliklinici za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba u slučaju otuđenja roditelj koristi dijete u sukobu s drugim roditeljem, gdje su razlozi za odbijanje neprimjereni i nerealni.**

U slučaju opravdana odbijanja postoje postupci drugoga roditelja koji su ozbiljno ugrozili dijete, poput zlostavljanja, ugrožavanja djeteta uslijed teške duševne bolesti ili nekoga drugog razloga.

Važno je da se dijete ne prisiljava na kontakte, nego da se stvore mogućnosti da ono samo odluči u kakvome odnosu s roditeljem želi biti. Ono mora imati izbor i mogućnosti te kontinuiranu podršku od odraslih osoba koje ga okružuju.

„Dijete treba barem djelić pozitivne slike oba roditelja kako bi se s njima moglo poistovjetiti i vjerovati da je i samo dobro i vrijedno.“

Mia Roje Đapić, mag. psihologije

Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba

DRUGA LET

RODA

PRAVOBRANITELJICA

CZSS

HRABRI TELEFON

OBITELJSKI CENTAR

Mreža podrške

U nastavku možete pronaći ustanove i organizacije koje bi vam mogle pomoći u slučaju različitih poteškoća. Ukratko je opisan djelokrug i usluge koje se mogu dobiti s obzirom na poteškoće o kojima je riječ.

Centar za socijalnu skrb

Centar za socijalnu skrb (CZSS) ključna je ustanova u sustavu socijalne skrbi i temeljem javnih ovlasti rješava u prvome stupnju o pravima iz socijalne skrbi, obiteljsko-pravne i kazneno-pravne zaštite te o drugim pravima u skladu s posebnim zakonom, a prema mjestu prebivališta.

Pomoć i podršku u centru za socijalnu skrb pruža stručni tim centra koji čine **socijalni radnik, psiholog i pravnik, a po potrebi uključuju se socijalni pedagog i edukacijski rehabilitator**. Pomoć i podrška namijenjene su svim građanima.

U slučaju visoko konfliktnih odnosa u obitelji svakako je potrebno obratiti se **Centru za socijalnu skrb**. On djeluje po mjesnoj nadležnosti, što znači da odlazite u onaj centar za socijalnu skrb koji djeluje na području na kojem dijete ima prijavljeno prebivalište.

CZSS ima više područja djelovanja, od kojih su za ovu vrstu situacija važni Odjel za djecu, mlade i obitelj te Odjel novčanih naknada. Prava koja se mogu ostvariti su socijalne usluge i novčane pomoći, ovisno o vrsti poteškoća.

Potrebe i rizici roditelja na izvršavanju kazne zatvora:

- nemogućnosti ostvarivanja zajedničke roditeljske skrbi ili ograničavanje roditeljske uloge
- nemogućnost ili ograničena mogućnost za uzdržavanje djece
- onemogućavanje ili ograničavanje kontakta s djetetom ili djecom
- nedostatne roditeljske kompetencije
- narušeni obiteljski, roditeljski ili partnerski odnosi.

Potrebe i rizici djece čiji su roditelji u zatvoru:

- česta povreda prava djece (pravo na zajedničku roditeljsku skrb)
- različiti oblici diskriminacije
- stigmatiziranost i socijalna isključenost
- rizik od siromaštva
- problemi sa zdravljem
- problemi u ponašanju
- doživljaj odbačenosti, strah, ljutnja, sram, narušen osjećaj sigurnosti i pripadanja.

Što je moguće ostvariti u CZSS-u?

U kontekstu situacije kada se jedan roditelj nalazi u zatvoru, u CZSS-u se mogu dobiti **usluge savjetovanja, osnaživanja i potpore u roditeljskim i partnerskim odnosima**. Ta usluga može se ostvariti na Odjelu za djecu, mlade i obitelj, a u slučaju da je na izazovima potrebno raditi duži period, stručni djelatnik CZSS-a će obitelj uputiti u obiteljski centar ili neku organizaciju koja je posvećena pružanju pomoći i potpore u roditeljstvu i partnerskim odnosima.

Socijalne usluge:

- **prva socijalna usluga (informiranje i početna procjena potreba)**
- **usluge savjetovanja i pomaganja**
- **usluge psihosocijalne podrške**
- **usluge obiteljske medijacije.**

Kada se obitelj nađe u teškoj **materijalnoj situaciji**, što je vrlo čest slučaj jer je obično osoba u zatvoru glavni hranitelj obitelji, može se obratiti Odjelu za novčana davanja kako bi ostvarili novčanu pomoć. Ta usluga se naziva *zajamčena minimalna naknada*. Osim nje također se može dobiti *jednokratna naknada* za slučajeve kada je obitelj ugrožena nekom trenutačnom poteškoćom. **Jednokratna naknada može se tražiti u slučajevima kada obitelj nema financijskih sredstava za posjet roditelju koji se nalazi na izdržavanju kazne**. Potrebno je, uz obaveznu dokumentaciju, predati zahtjev u mjesno nadležni CZSS (vrijedi za ostvarivanje svih prava) i obrazložiti razloge traženja pomoći.

Novčana pomoć:

- **zajamčena minimalna naknada**
- **naknada za troškove stanovanja**
- **pravo na troškove ogrjeva**
- **jednokratne naknade.**

Za novčanu pomoć radi subvencioniranja putnih troškova za posjete možete se također obratiti i Zakladi Hrvatska za djecu na adresu Park Stara Trešnjevka 4, 10000 Zagreb, putem telefona + 385 1 3657 901 ili na email: info@zhzd.hr, a ostale informacije možete provjeriti na njihovim internetskim stranicama: www.zhzd.hr.

Obiteljski centar

Obiteljski se centri nalaze u svim županijama, a organizirani su u sklopu centara za socijalnu skrb. Pružaju usluge savjetovanja: individualno savjetovanje, bračno ili partnersko savjetovanje, obiteljsko ili roditeljsko savjetovanje.

Obiteljski centar pruža programe i usluge:

- osobama kojima je potrebna stručna podrška i pomoć
- osobama koje žele bolje upoznati i razumjeti sebe
- roditeljima koji žele poboljšati svoj odnos s djecom
- trudnicama
- roditeljima koji žele poboljšati roditeljske vještine
- obiteljima u krizi
- obiteljima i parovima s problemima u odnosu i međusobnoj komunikaciji
- roditeljima u visoko konfliktnim međusobnim odnosima
- mladima s problemima u ponašanju
- osobama s invaliditetom
- parovima koji žele stupiti u brak ili poboljšati postojeći
- potencijalnim posvojiteljima
- žrtvama nasilja
- partnerima koji žele naučiti nenasilne načine rješavanja sukoba.

Kada se možete obratiti Obiteljskomu centru?

Možete mu se obratiti u svim situacijama kada je vama ili vašoj obitelji potrebna stručna pomoć i potpora – u vezi s brakom, roditeljstvom ili nošenjem sa svakodnevnim izazovima. Važnost je obiteljskih centara u poticanju odgovorna roditeljstva i skrbi o članovima obitelji, pozitivna ozračja za obitelji, posebice za djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom, kao temelja za uspostavu pozitivne obiteljske atmosfere i preduvjeta za psihički rast i razvoj.

Obiteljski centri zapošljavaju timove stručnjaka sastavljene od: psihologa, defektologa (socijalnih pedagoga, logopeda), socijalnih radnika i pravnika.

Obiteljski centri pružaju širok spektar usluga od različitih preventivnih programa usmjerenih na jačanje i učenje roditeljskih vještina do usluga psihosocijalnoga savjetovanja, obiteljske medijacije, psihosocijalnih tretmana radi prevencije nasilnoga ponašanja, kontakte pod nadzorom i druge usluge namijenjene djeci, mladima, roditeljima, ali i obiteljima u krizi, čime se proširuje njihova djelatnost od preventivne na tretmansku s ciljem smanjenja rizika u obitelji.

Usluge savjetovanja, radionice, predavanja i tribine koje provode obiteljski centri za korisnike su besplatne.

Pravobraniteljica za djecu

Ured pravobraniteljice za djecu od 2006. godine aktivno zagovara prava djece čiji su roditelji u sukobu sa zakonom i govori o važnosti održavanja povezanosti i odnosa djeteta i roditelja koji je na izdržavanju kazne zatvora. Pri tome naglašava da je nužno pružati pomoć i podršku obitelji u vrijeme kad je jedan njezin član u zatvoru. Djeca, roditelji i svi drugi mogu se obratiti Uredu pravobraniteljice za djecu za dodatnu podršku, pomoć, informaciju ili savjet u ostvarivanju djetetovih prava.

Kada i kako se obratiti pravobraniteljici za djecu?

Pravobraniteljici za djecu mogu se javiti svi koji žele upozoriti na slučajeve povreda prava djeteta. Prijave se mogu odnositi na povrede prava pojedinoga djeteta ili na opće pojave koje ugrožavaju prava i interese djece. Posebnu pozornost pravobraniteljica posvećuje prijavama koje joj upute djeca.

Prijave se mogu podnijeti usmeno, telefonom ili osobno te u pisanome obliku:

- poštom na adresu: Pravobraniteljica za djecu, Teslina 10, 10000 Zagreb
- na faks broj: + 385 1 4921 277
- na email: info@dijete.hr
- na posebni email samo za djecu: mojglas@dijete.hr

U prijavi je potrebno navesti svoje:

ime, prezime i adresu; ime, prezime, dob i adresu djeteta; naziv tijela na koje se odnosi pritužba; opis problema; u čemu se sastoji povreda prava djeteta.

Uz navedene podatke potrebno je priložiti kopije akata donesenih u postupku i ostalih dokumenata. Ured pravobraniteljice za djecu razmatra i anonimne podneske.

Što može pravobraniteljica?

U obavljanju poslova iz svojega djelokruga pravobraniteljica je ovlaštena upozoravati, predlagati i davati preporuke nadležnim tijelima državne uprave, tijelima lokalne i područne (regionalne) samouprave te pravnim i fizičkim osobama, kao i zahtijevati izvješća o poduzetim mjerama. U raznim prilikama obavještava djecu, njihove roditelje i skrbnike o pravima djece i načinima njihove zaštite. Procijeni li potrebnim, može potaknuti donošenje i izmjene zakona koji se odnose na prava i zaštitu djece.

Ako u obavljanju dužnosti sazna da je dijete izvrgnuto nasilju, zlostavljanju, izrabljivanju ili zanemarivanju, podnijet će prijavu nadležnomu državnom odvjetništvu i obavijestiti centar za socijalnu skrb.

Pravobraniteljica i njezini suradnici susreću se s djecom na raznim mjestima i u raznim institucijama u kojima su djeca smještena ili se kratkotrajno nalaze, što uključuje zatvore i kaznionice.

Iako proučava i procjenjuje odluke koje se odnose na djecu, pravobraniteljica ne može mijenjati sudske odluke ili odluke drugih tijela niti je ovlaštena za odvjetničke poslove. Ne može zastupati stranke u upravnome i sudskome postupku niti davati pravne savjete. Zbog toga se oni koji trebaju pravno zastupanje ili pravni savjet trebaju obratiti odvjetniku.

ORGANIZACIJE CIVILNOGA DRUŠTVA

Hrabri telefon

Hrabri telefon nevladina je i neprofitna organizacija koja pruža direktnu pomoć i podršku zlostavljanoj i zanemarenoj djeci i njihovim obiteljima. Postoji besplatna telefonska linija za roditelje koju se može nazvati te dobiti pomoć i podršku vezanu uz roditeljstvo.

Linija za roditelje dostupna je svakim radnim danom od 9 do 20 sati na besplatnome broju telefona 0800 0800. Roditelji se također mogu javiti i putem *chata* Hrabrog telefona (www.hrabritelefon.hr) svakim radnim danom od 15 do 20 sati te se obratiti putem *e-maila*: savjet@hrabritelefon.hr.

Postoji i savjetovalište za roditelje i djecu u sklopu kojega se provodi individualno savjetovanje roditelja i djece, škola za roditelje te tematska predavanja. Za termin se roditelji mogu naručiti putem telefona + 385 1 6117 190. Sve su usluge Savjetovališta besplatne.

Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET

Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET od 2003. godine kontinuirano djeluje s ciljem unapređenja kvalitete života ranjivih i bolesnih osoba, zaštite ljudskoga zdravlja, prevencije nastanka bolesti i socijalne isključenosti te unapređenja i pružanja usluga socijalne i zdravstvene skrbi. LET svoje aktivnosti razvija u tri glavna područja: javno zdravstvo, socijalna skrb te promocija i zaštita ljudskih prava.

U djelovanju na području socijalne skrbi najvažniji su programi usmjereni prema potpori jednoroditeljskim obiteljima te resocijalizaciji i jačanju roditeljskih vještina bivših zatvorenika. Udruga provodi savjetovanja o roditeljskim vještinama te organizira stručne radionice kojima je cilj jačanje roditeljskih kompetencija, učenje o teškoćama s kojima su suočena djeca čiji su roditelji bili u zatvoru, poboljšanje odnosa i komunikacije te ublažavanje negativnih efekata separacije.

Sve aktivnosti besplatne su za korisnike, a za sve potrebne informacije možete se javiti putem *e-mail* adrese: let@udruga-let.hr ili putem telefona: +385 1 5803-726.

Više informacija može se naći na internetskim stranicama: www.samohrani.com i www.udruga-let.hr

Udruga roditelja „Korak po korak”

Udruga roditelja „Korak po korak“ nevladina je i neprofitna udruga koja podupire razvoj demokratskih odnosa u društvu kroz zaštitu, poštovanje i zalaganje za prava i interese djece i obitelji te jačanje glasa roditelja u kreiranju politika i odluka koje se tiču djece i obitelji. Jedan od najistaknutijih programa udruge jest program *Uključeni roditelji* koji se provodi s ciljem doprinosa smanjenju diskriminacije i povećanoj integraciji bivših zatvorenika te njihovih obitelji kroz jačanje osobnih, roditeljskih i partnerskih resursa. Projekti *Uključene zajednice* i *Uključiva podrška* provode se u sklopu programa *Uključeni roditelji*, a cilj je senzibilizirati, povezati i kapacitirati organizacije civilnoga društva za usluge koje pridonose kvalitetnomu postpenalnom prihvatu u lokalnoj zajednici, podići spremnost lokalnih ustanova i zajednice za kvalitetniji postpenalni prihvati te pridonijeti uspješnoj resocijalizaciji (bivših) zatvorenika kroz individualni psihosocijalni rad s korisnicima.

Udruga roditelja „Korak po korak” možete kontaktirati na adresi: Ilica 73, 10 000 Zagreb te putem *e-maila*: info@udrugaroditeljapak.hr, mia@udrugaroditeljapak.hr ili na telefon: + 385 1 4855 578.

Roditelji u akciji – Roda

Udruga Roda provodi različite aktivnosti koje su namijenjene poboljšanju položaja djece čiji se roditelji nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Programi su raznoliki te iz različitih perspektiva pokušavaju utjecati na dobrobit roditelja zatvorenika i djece. Od 2013. godine pa do sada Roda je provela brojne projekte s različitom tematikom i područjem djelovanja. Ciklus projekata *Neprekinuta veza* bavi se jačanjem roditeljskih vještina zatvorenika i zatvorenica kroz grupe podrške, sufinanciranjem troškova dječjih posjeta kaznenomu tijelu, različitim tematskih edukacijama i radionicama za službenike i zatvorenike, uređivanjem prostora dječjih posjeta te mnogim drugim aktivnostima. Ciklus projekata *Rešetke nisu prepreke* i *Ma#me* bavio se jačanjem vještina zapošljivosti zatvorenika i zatvorenica te društvenim inovacijama i poduzetništvom u kaznionicama koje je uključivalo stvaranje novih proizvoda inspiriranih radom zatvorenika. Nadalje, Roda sudjeluje u *Čitateljskome programu za zatvorenike i djecu* koji se provodi s *Hrvatskim čitateljskim društvom*, u kojemu se potiču kontakti zatvorenika i djece kroz čitanje bajki. Također, Roda je partner u uvođenju video-poziva u kaznenim tijelima kojima se omogućuju dodatni kontakti roditelja zatvorenika i djece. Svojim radom zalaže se da se kaznena tijela što više prilagode djeci te omoguće što intenzivnije kontakte roditelja koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora i njihove djece.

Ukoliko imate kakvih prijedloga, slobodno nam se obratite na e-mail: roda@roda.hr, a ako želite saznati više o aktivnostima Rode posjetite našu internet-sku stranicu www.roda.hr.

Ne zaboravite!

Djeca trebaju znati:

- da nisu kriva što im je roditelj u zatvoru
- što se s njihovim roditeljima događa
- kako i kada mogu kontaktirati s roditeljem
- kako i na koji način će se njihov život promijeniti odsutnošću roditelja
- da je u redu imati različite emocije s obzirom na cijelu situaciju
- da imaju siguran prostor da izraze svoje emocije
- da imaju mogućnosti za što intenzivniji kontakt s roditeljem s obzirom na ograničenja
- da imaju stabilnu okolinu i životnu rutinu
- da se trebaju osjećati sigurno
- da različiti životni izbori imaju različite posljedice.

Literatura

Ajduković, M., Kregar Orekšović, K. i Laklija, M. (2007) Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad, *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (1), str. 59–91. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/11494> (Datum pristupa: 10.9.2019.).

Baćan, M. (2013) *Dječji strahovi: Što trebamo znati | Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba*. [online] Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba. Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno teme/djecji-strahovi-sto-trebamo-znati/> (Datum pristupa: 10.09.2019.).

Berne, E. (2010) *Koju igru igraš*. Zagreb: Mozaik knjiga.

Brkić, L. (2013) Djeca čiji su roditelji na izdržavanju kazne zatvora. *Socijalna politika i socijalni rad*, 1 (1), str. 8–37. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/103566> (Datum pristupa: 9.9.2019.).

Djeca čiji su roditelji u zatvoru: Europska stajališta o dobroj praksi (2015) ur. Gabelica Šupljika, M. Hrvatsko izdanje priručnika *Children of Imprisoned Parents: European Perspectives on Good Practice* (2014) Zagreb: Pravobranitelj za djecu RH; Pariz: Children of Prisoners Europe.

Daty, T. (2016) Family Relationships and the Incarcerated Individual. [Blog] *EBP Society*. Dostupno na: <https://www.ebpsociety.org/blog/education/221-family-relationships-incarcerated-individual> (Datum pristupa: 15.1.2020.).

Dević S. i Bošnjak M. (2015) *Priručnik za djelatnike zatvorskog sustava: dijete zatvorenika kao motiv za promjenu prakse*. [online] Roditelji u akciji – Roda.

Dostupno na: https://djecjaposla.hr/wp-content/uploads/2017/04/Prirucnik-Djecja_posla.pdf (Datum pristupa: 18.7.2019.).

Đorđević, M. (2014) *Ljutnja*. [online] Istraži Me. Dostupno na: <http://www.istrazime.com/razvojna-psihologija/ljutnja/> (Datum pristupa: 16.7.2019.).

Greenspan, I. S. (2003) *Vještine igrališta: Razumijevanje emocionalnog života vašeg djeteta*. Lekenik: Ostvarenje.

Hairston, C. F. (2009) *Kinship care when parents are incarcerated: What we know, what we can do. A review of the research and recommendations for action*. [online] The Annie E. Casey Foundation. Dostupno na: <https://www.aecf.org/resources/kinship-care-when-parents-are-incarcerated/> (Datum pristupa: 26.7.2019.).

Hairston, C. F. (2007) *Focus on Children with Incarcerated Parents: An Overview of the Research Literature*. [online] The Annie E. Casey Foundation. Dostupno na: https://repositories.lib.utexas.edu/bitstream/handle/2152/15158/AECasey_Children_IncParents.pdf?sequence=2 (Datum pristupa: 22.7.2019.).

Klarić, M. (2017) *Privrženost i nasilna ponašanja mladih. Završni rad*. Petrinja: Učiteljski fakultet - Odsjek za odgojiteljski studij. Dostupno na: <https://repozitorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A321/datastream/PDF/view> (Datum pristupa: 11.9.2019.).

- Kolombatović, I. (2018) *SAMOPOUZDANJE I SAMOSVIJEST – Zagrebačko psihološko društvo*. [online] Zgpd.hr. Dostupno na: <https://zgpd.hr/2018/04/25/samopouzdanje-i-samopoimanje/> (Datum pristupa: 26.11.2019.).
- Laklija, M., Pećnik, N. i Sarić, R. (2005) Zaštita najboljeg interesa djeteta u postupku razvoda braka. *Ljetopis socijalnog rada*, 12 (1), str. 7–38. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/2130> (Datum pristupa: 9.9.2019.).
- Maleš, D., Milanović, M. i Stričević, I. (2003) Živjeti i učiti prava: Odgoj za ljudska prava u sustavu predškolskog odgoja. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Istraživačko-obrazovani centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo.
- Mikuš, M. (n. d.). *Adolescenti i njihove potrebe u razvodu braka roditelja – Tesa*. [online] Tesa. Dostupno na: <http://www.tesa.hr/izazovi-roditeljstva/adolescenti-i-njihove-potrebe-u-razvodu-braka-roditelja/> (Datum pristupa: 23.7.2019.).
- Orehovec, J. (n. d.). *Ne mogu kontrolirati ljutnju – Tesa* [online] Tesa. Dostupno na: <http://www.tesa.hr/psiholozi-teme/612/> (Datum pristupa: 23.7.2019.).
- Peterson, B., Fontaine, J., Cramer, L., Goff, M., McCoy, E. i Reginal, T. (2017) *Model Practices for Parents in Prisons and Jails: Reducing barriers for families and Maximizing Safety and Security*. Washington, DC: Bureau of Justice Assistance (BJA) and the National Institute of Corrections (NIC).
- Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba. (2010) *Dijete i trauma | Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba*. [Publikacija] Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/dijete-i-trauma/> (Datum pristupa: 15.7.2019.).
- Puhovski, S. (2013) *Razvijanje sigurne i nesigurne privrženosti*. [online] Poliklinika-djeca.hr. Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/category/za-roditelje/razvoj-djece/> (Datum pristupa: 17.7.2019.).
- Robertson, O. (2012) *Collateral Convicts: Children of incarcerated parents Recommendations and good practice from the UN Committee on the Rights of the Child Day of General Discussion 2011*. [online] Quno.org. Dostupno na: http://www.quno.org/sites/default/files/resources/ENGLISH_Collateral%20Convicts_Recommendations%20and%20good%20practice.pdf (Datum pristupa: 21.1.2020.).
- Roje, M. (2019) *Konfliktni razvod i otuđenje od roditelja: Dijete u središtu (sukoba) | Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba*. [online] Poliklinika za zaštitu djece i mladih grada Zagreba. Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/teme/konfliktni-razvod-i-otuđenje-od-roditelja-dijete-u-sredistu-sukoba/> (Datum pristupa: 17.7.2019.).
- Sazie, E., Ponder, D. i Johnson J. (2003) *How to explain... Jails and Prisons ...to Children: A Caregiver's Guide A Caregiver's Guide*. [online] Oregon Department of Corrections. Dostupno na: http://www.f2f.ca.gov/res/pdf/How_To_Explains_Jails.pdf (Datum pristupa: 16.7.2019.).
- Zanemarivanje djece (2010) [publikacija] Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba. Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/zanemarivanje-djece/> (Datum pristupa: 17.7.2019.).

| roditelji u akciji |

REPUBLIKA HRVATSKA
Ministarstvo pravosuđa i
uprave

unicef | za svako dijete

ISBN: 978-953-8131-21-9
(tiskano izdanje)

ISBN: 978-953-8131-22-6
(pdf izdanje)

